АДОЛАТ ҲАР ИШДА ҲАМРОҲИМИЗ ВА ДАСТУРИМИЗ БЎЛСИН!

ИНСОН ВА ҚОНУН

2002 йил 1 ОКТЯБР сешанба
№ 39 (295)
Сотувда эркин нархда

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

1996 йилнинг январидан нашр этилади

ЎЗБЕКИСТОН ЎҚИТУВЧИЛАРИ ВА МУРАББИЙЛАРИГА

Азиз дўстлар!

Маърифатпарвар халқимиз келажак бунёдкори, деб эъзозлайдиган, дунёдаги энг улуғ ва шарафли касб эгаси бўлган сиз, муҳтарам устозларни умумхалқ байрами — Ўқитувчилар ва мураббийлар куни билан чин қалбимдан самимий табриклайман.

Бу қутлуғ кунни биз доимо зўр ҳаяжон билан, ҳар биримизга сабоқ берган, ҳаёт илмини ўргатган фидойи муаллим ва мураббийларимизга чексиз ҳурмат-эҳтиром туйғулари билан нишонлаймиз.

Бунинг боиси шундаки, эл-юртимиз сизларнинг тимсолингизда ёшларимизга нафақат таълим берадиган, балки уларнинг қалбига она Ватан меҳрини, юксак фазилатларни сингдирадиган, бутун ҳаётини жондан азиз фарзандларимизни дунёда ҳеч кимдан кам бўлмайдиган, ҳар томонлама баркамол инсонлар этиб тарбиялашга бағишлаган жонкуяр ва олижаноб зотларни кўради.

Шу маънода, бутун Ўзбекистон болаларига ўз ота-онасидек яқин ва меҳрибон бўлган сиз, муҳтарам мураббийларга, юзлаб, минглаб заҳматкаш ўқитувчиларимизга Ватан ўз келажагини ишониб топширган, десак, ҳеч қандай муболаға бўлмайди.

Қадрли устозлар!

Дунёда ҳар бир инсон, ҳар бир ота-она ўз фарзандининг бахту иқболини кўришни орзу қилиб яшайди. Мен учун ҳам юртимизнинг ёруғ истиқболини, униб-ўсиб келаётган ёш авлодимизнинг камолини кўриш фаолиятим, бутун ҳаётимнинг маъно-мазмунига айланган буюк орзу, буюк мақсаддир.

Ана шу эзгу мақсадга эришиш йўлида, бутун дунёда тан олинган Кадрлар тайёрлаш миллий дастурини амалга оширишда мен сизларни ўзимнинг энг яқин маслакдошим, сафдошим ва ёрдамчиларим деб биламан.

Ўз навбатида шуни ҳам айтмоқчиманки, бугунги мураккаб замонда ўқитувчи ва мураббийларимиз олдида турган ўта долзарб вазифаларни ҳал этиш, уларга зарур шарт-шароитларни яратиб беришда давлатимиз керакли ёрдамни аямайди, таълим соҳасидаги кенг кўламли ислоҳотларни давом эттириш, бу борада янада салмоқли натижаларга эришиш учун ҳамма имкониятларни ишга солади.

Сизларга ўзимнинг чуқур ҳурматимни изҳор этар эканман, барчангизга сиҳат-саломатлик, бахту саодат, хайрли ишларингизда янгидан-янги муваффақиятлар тилайман.

Ислом КАРИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

1-Oktabr — O`qituvchilar va murabbiylar kuni

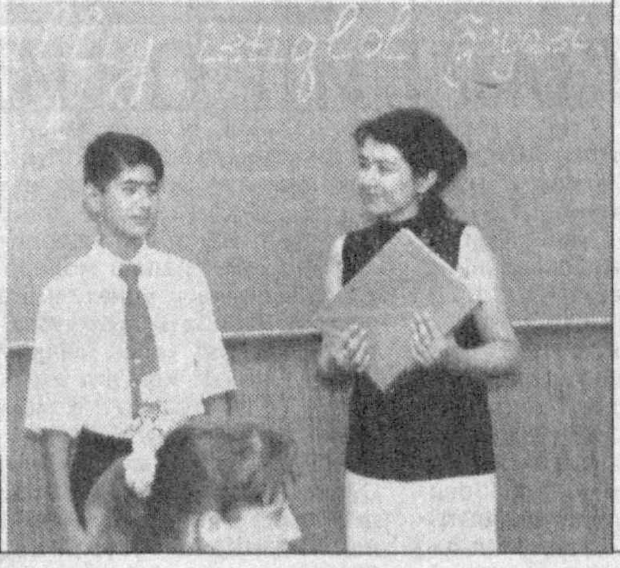

Тошкентда Марказий Осиё давлатлари омавий ахборот воситалари вакилларининг тўртинчи конференцияси бўлиб ўтди.

* * *

Ўзбекистон Бадиий Академиясида Болалар расмларининг биринчи Тошкент Халқаро танлови очилди.

* * *

Бадиий Академиянинг Марказий кўргазмалар залида "Таъзим" деб аталган кўргазма очилди.

* * *

Миллий матбуот марказида "Оммавий ахборот воситалари ва сиёсат" мавзуида давра суҳбати ўтказилди.

* * *

Тошкентда Ўзбекистон судьялари Ассоциациясининг иккинчи съезди бўлиб ўтди.

* * *

Тошкент шаҳар Божхона бошқармасида тадбиркорлар билан учрашув бўлиб ўтди.

* * *

Ўзбекистон Банклар уюшмасида "Ўзбекистон молия бозорининг ҳозирги ҳолати ва ривожланиш истиқболлари" мавзуида семинар ўтказилди.

* * *

Тошкент Молия институтида "Мустақиллик — буюк саодат" мавзуида илмий-назарий конференция бўлиб ўтди.

* * *

Республика болалар бадиий ижодиёти марказида ёш рассомлар асарларининг "Ватан тимсоллари" деб номланган кўргазмаси очилди.

Ehtirom

УЗИЛМАЙДИГАН ҚАРЗ

Одамзот боласи ўз тараққиёт йўли давомида табиий эҳтиёжларидан келиб чиқиб, кўпдан-кўп касб-ҳунарларни эгаллаган. Ўқитувчилик, мураббийлик ҳам ана шундай табиий эҳтиёж самараси ўлароқ юзага келган десак, асло хато бўлмайди. Нега деганда, инсон табиатида ўзини, атрофини қуршаб турган дунёни англаш, бошқача айтганда, маърифатга ташналик азал-азалдан мавжуд. Бу хусусият инсон қонига сут билан кирган. Зеро, одам она қорнидаёқ ўрганишга, парваришга муҳтож бўлади. Она ўз жигарбандини бутун борлиғи — қалби ва сути билан тарбиялайди. Бола туғилгандан то вояга етгунча бўлган жараён — ҳар бир кишидан алоҳида масъулият ва фидойилик талаб қилади. Шу боис онанинг рутбаси шу қадар улуғ. Энг муҳими шундаки, она ёки ота фарзандини дунёга келтиргани, ўстиргани, тарбиялагани учун ҳеч қачон унга миннат қилмайди, меҳнатини юзига солмайди. Дунёда ота-онага ўхшаш яна бир инсон бор. У ҳам меҳнатини асло миннатга тенг кўрмайди. Бу инсон — ўқитувчи, устоз-мураббийдир. Шу боис унга нисбатан "устоз отангдай улуғ" деган ибора истеъфода этилади. Ана шу иборада олам-олам маъно мужассам. Унда устозлик мақоми-ю халқимизнинг уларга бўлган муҳаббати ўз аксини топган.

Ўқитувчига бўлган эътиборнинг яна бир жиҳати шундан иборатки, инсон ақли — интеллектуал салоҳияти билан қудратли ва кучли. У нимагаки эришса, ақли билан эришади. Зеро, ақлий салоҳият дунёдаги энг бебаҳо бойлик ҳисобланади. Унинг олдида мол-дунё — олтину пулнинг қадри хасга тенг эмас. Ана шундай бебаҳо бойлик ўқитувчи-устозларнинг машаққатли ва беминнат меҳнати туфайли бино бўлади. Шу боис тараққиётга юз тутган миллат ёки мамлакат ўз келажагини таълим-тарбияда, янаям тўғрироғи, интеллектуал ёшларда кўради. Бунга тарихда мисоллар жуда кўп. Истиқлолдан сўнг мамлакатимиз буюк келажак қуриш йўлини танлади. Ана шу қутлуғ мақсадга эришиш учун барча соҳалар қатори таълим тизимида ҳам туб ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Мамлакатимизда тест синовларининг жорий этилиши, лицей ва коллежларнинг фаолият юритиши, таълимнинг бакалавр ва магистратура шакли, энг муҳими, бутун дунё томонидан Ўзбек модели дея эътироф этилган Кадрлар тайёрлаш миллий дастурининг қабул қилиниши — буларнинг бари ана шу ислоҳотлар самарасидир. Бугун оддий деҳқон ёки чўпоннинг боласи хорижий тилда бийрон-бийрон сўзлаши, Америка, Англия, Япония каби ривожланган мамлакатларнинг нуфузли олий ўқув юртлари таҳсил олиши одатий ҳолга айланди. Ана шундай олий ўқув юртларида таълим олиб қайтган жуда кўп истеъдодли ёшлар халқ хўжалигининг турли тармоқларида зўр шижоат билан ўзларининг билим ва иқтидорини намоён этмоқда. Бу билан улар томирларида жаҳон илм-фанига тамал тошини қўйган, неча асрлар дунёга маърифат улашиб келган даҳо аждодларининг қони оқаётганини амалда кўрсатмоқда. Албатта, бунга ўз-ўзидан, осонлик билан эришилгани йўқ. Бундай улкан ютуқлар замирида аввало, мамлакатимизда истиқлолнинг эркинлик сиёсати шарофати билан яратилган кенг кўламли шарт-шароитлар, қолаверса, мактаб, лицей, коллеж ва олий ўқув юртлари партасида ўтирган ёш авлодга таълим бераётган устоз ва мураббийларнинг фидойилиги, ватанпарварлиги, машаққатли меҳнати ётибди. Шу сабаб юртимизда ўқитувчи меҳнати алоҳида эъзозланмоқда. Бир неча нафар мураббий Ватан Қаҳрамони деб эътироф этилди. Ўқитувчиларга босқичма-босқич имтиёзлар берилмоқда. Уларни ҳар жиҳатдан қўллаб-қувватлаш давлат сиёсатининг муҳим бир бўлаги сифатида белгиланган. Зеро, XXI аср — Президентимиз таъбири билан айтганда, **интеллектуал авлод асри бўлади.** Бу юз йилликда инсон ақлий салоҳиятининг янги қирраларини намоён этади. Эндиликда фикр бозори равнақ топади. Бошқача айтганда, инсон ақли асосий тараққиёт омилига айланади. Бу бозорда миллатимизнинг муносиб ўрин эгаллаши кўп жиҳатдан ўқитувчи-мураббийларнинг меҳнатига боғлиқ.

Кези келганда яна шуни айтиш жоизки, ўқитувчи, устоз, мураббий аҳли қадим Шарқда азал-азалдан улуғланиб келган. Тарихнависларнинг ёзишларича, Соҳибқирон Амир Темур бобомиз устозларининг исмларини эшитганда, дарҳол ўринларидан турар экан. Бошқа бир ҳикоят ҳам ғоят ибратлидир. Алишер Навоий ҳазратлари Султон Ҳусайн Бойқаро билан ҳамсафар бўлганларида, йўлда тупроқ ўйнаб ўтирган болага дуч келибдилар. Шунда ҳазрат Навоий отларидан тушиб гўдакка салом берибдилар ва шундан кейингина йўлда давом этишибди. Бу синоатдан ҳайрон бўлган Султон шоири замонга савол назари билан қараганда, ҳазрат "Бу гўдак устозим Жомийнинг набираси бўлади" деб жавоб берган экан. Устозларига ана шу тарзда иззат-ҳурмат кўрсатган ҳазрат устозлар ҳақида шундай лутф қилганлар:

Ҳақ йўлида ким сенга
бир ҳарф ўқитмиш ранж ила
Айламак осон эмас,
онинг ҳақин минг ганж ила.

Мустабид шўро замонида ўқитувчи, унинг сермашаққат меҳнатига муносабат ҳаммамизга яхши маълум. Бунга биргина мисол келтирадиган бўлсак, ўқитувчининг умри мактабда эмас, пахта даласида ўтар, меҳнати қадр топмаган эди.

Фақат истиқлолнинг эркинлик сиёсати туфайли янгиланаётган жамиятимизда ўқитувчи ва мураббийларнинг меҳнатини муносиб тақдирлаш, уларнинг ўз билим ва қобилиятларини тўла рўёбга чиқариш учун кенг кўламли шарт-шароитлар яратиб берилаётгани, чексиз ғамхўрлик ва эътибор кўрсатилаётганига ҳар биримиз гувоҳмиз.

Президентимизнинг ташаббуси билан 1 октябр — Ўқитувчилар ва мураббийлар куни умумхалқ байрами сифатида мамлакатимизда кенг нишонланиб келаётган ҳам бу фикримизнинг исботидир.

Бугун халқимиз ана шу умумхалқ байрамини нишонламоқда. Бу байрам тимсолида шогирдлар устозларидан умрбод қарздор эканликларини ҳис этиб, уларга миннатдорчилик билдириш баробарида зиммаларидаги улкан масъулиятни яна бир бор эсга оладилар. Биз ҳам қўлимизни кўксимизга қўйиб, ўз қутловимизни айтамиз: Байрамингиз муборак бўлсин, азиз устозлар!

Холли НОРБОЙ

БИЗНИНГ МАЪЛУМОТ:

Бугунги кунда мамлакатимизда 62 та олий ўқув юрти фаолият кўрсатмоқда. Уларда 183 минг нафар бакалавр, 8700 нафар магистр талаба таълим олаяпти.

Бу йил олий ўқув юртларига 51100 нафар талаба қабул қилинди. Битирувчи талабалар сони 43650 нафарни ташкил этади.

* * *

Мамлакатимизда 9679 та мактаб мавжуд бўлиб, уларда 6 млн 263 минг нафар ўқувчи таҳсил олмоқда. Бу йил уларнинг сафи яна 624613 нафарга ошди. Уларга 442 минг 222 нафар ўқитувчи сабоқ бермоқда.

* * *

Мамлакатимизда коллежлар сони 405 тани, техникумлар сони 160 тани, ҳунар-техника билим юртлари 226 тани ташкил этади. 100 га яқин мутахассисликка эга бўлган мазкур ўқув юртларига бу йил 183 минг нафар талаба қабул қилинди.

* * *

Юртимизда 48 та академик лицей, 17 та лицей-интернат, 8 та лицей ишлаб турибди.

Уларда 34136 нафар талаба таҳсил олмоқда. Бу йил улар сафига яна 11483 нафар талаба қўшилди. Шуларнинг 11792 нафари битирувчилардир. Уларга 2444 нафар ўқитувчи билим бермоқда.

Huquqiy sharh

ХЎЖАЛИК ШАРТНОМАСИ НИМА?

Халқимиз ўз олдига ҳуқуқий демократик давлат, эркин фуқаролик жамиятини барпо этишни мақсад қилиб қўйган экан, бу эзгу мақсаднинг амалга ошишида ҳар бир фуқаронинг ҳуқуқий саводхонлиги, қонунларимизнинг маъно-моҳиятини теран англаши, табиийки, муҳим аҳамият касб этади.

Айниқса, тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланаётган шахслар учун муҳим ҳуқуқий ҳужжат саналган шартномани тузиш, унга амал қилиш, шартларини пухта билиш, бу ҳеч шубҳасиз, муваффақиятнинг калити саналади. Айни кезларда қишлоқ хўжалиги соҳасида келгуси йил учун хўжалик шартномаларини тузиш қизғин паллага кирди. Шу боис таҳририят шартнома қонунчилигига оид туркум мақолалар чоп этишни режалаштирди. Ҳуқуқшунос Акмал НАБИРАЕВнинг қуйидаги мақоласи шу ҳақда.

Хўжалик шартномалари юридик ва жисмоний шахсларнинг мулкий, номулкий ҳуқуқ ҳамда мажбуриятлари вужудга келишининг асосларидан бири ҳисобланади. Бирон-бир тадбиркорлик субъектининг шартнома тузмасдан туриб, тижорат билан боғлик бўлган тадбирларни, келажакдаги тадбиркорлик режаларини, олди-сотди ёки бошқа битимларини амалга оширишини тасавур қилиб бўлмайди. Чунки шартнома фуқаролик муносабатларини тартибга солувчи шундай бир ҳужжатки, бунда тадбиркорнинг фойда олиш дастурлари, режалари, интилишлари, қизиқиш ва манфаатлари ўз ифодасини топади.

Тадбиркорлик билан шуғулланиш даврида ҳеч қандай хўжалик муносабатларини шартнома тузмасдан туриб амалга ошириш мумкин эмас. Бозор иқтисодиёти шароитида хўжалик субъектлари ўртасидаги ҳар бир ўзаро ишбилармонлик муносабатлари натижаси, кўзда тутилган тижорат билан боғлик бўлган тадбирларнинг якуни жуда кўп ҳолатларда ушбу ҳақдаги шартноманинг қандай тузилганлиги ёки расмийлаштирилганлигига боғлик.

Бу табиий ҳол. Чунки шартномада томонларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, уларнинг жавобгарлиги, етказиб бериладиган маҳсулотларнинг нархи, муддатлари, ҳисоб-китоб қилиш тартиблари ва бошқа ҳолатлар назарда тутилади.

Умуман олганда, хўжалик шартномаси нима деган саволга жавоб берадиган бўлсак, шартнома фақат ўзининг ҳисоб рақамига пул маблағларини кирим қилиб олиш учун тузилган ҳужжат эмас, балки томонларнинг ўзаро келишуви, иккала томоннинг биргаликдаги содир этган саъй-ҳаракатлари натижасида фойда кўриш учун бўлган розилигини ифода этувчи ҳужжатдир. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, шартнома асосини томонлар ўртасидаги ўзаро розилик ташкил этади.

Фуқаролик Кодексининг 353-моддасида берилган таърифга кўра, **икки ёки бир неча шахснинг фуқаролик ҳуқуқлари ва бурчларини вужудга келтириш, ўзгартириш ёки бекор қилиш ҳақидаги келишуви "шартнома" дейилади.**

"Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисида"-ги Қонунининг 3-моддасида хўжалик шартномасига қуйидагича таъриф берилган: **"Тарафлардан бири шартлашилган муддатда тадбиркорлик фаолияти соҳасида товарларни бериш, ишларни бажариш ёки хизматлар кўрсатиш мажбуриятини оладиган, иккинчи тараф эса товарларни, ишларни, хизматларни қабул қилиб олиш ва уларнинг ҳақини тўлаш мажбуриятини оладиган келишув хўжалик шартномаси дейилади".**

Шу ўринда хўжалик шартномаси қандай бўлиши керак деган саволнинг туғилиши шубҳасиз.

Бунга жавобан шуни айтиш жоизки, хўжалик шартномаси аввало тарафларнинг манфаатларини кўзловчи шартлар асосида тузилиши амалдаги қонунчиликка мос бўлиши, контрагентнинг шартнома орқали жавобгарлиги қатъий таъминланиши ва шартномада ҳеч қандай номаълум ҳолат ёки тушунарсиз бандлар қолдирилмаслиги лозим. Чунки шартномадаги бундай ноаниқ ҳолатлар мавжудлиги иқтисодий нуқтаи назардан пухта ишлаб чиқилган бутун бир тижорат билан боғлик лойиҳани йўққа чиқариб, тузилган битимнинг бажарилишига хавф солиши мумкин. Шу боис битим ва шартномаларни тузишдан олдин жиддий тайёргарлик кўриш зарур. Тайёргарлик жараёни жиддий шерик топиш, келажакда содир этиладиган операцияларнинг асосий ҳолатларини келишиб олиш ва бошқа ҳаракатларни ўз ичига олади. Шу сабабли хўжалик шартномаларини тузиш вақтида қуйидаги тўртта асосий қоидага риоя этиш мақсадга мувофиқ.

Уларнинг биринчиси "Мақсадимиз нима, нима қилмоқчимиз ва нима харид қилиш мақсадимиз борлигини аниқ билишимиз керак" деган қоидадир.

Бу қоиданинг шарҳи қуйидагича: агар сиз шартномани тузиш жараёнида, яъни уни имзолашдан олдин, унинг жуда муҳим қисм ва ҳолатларини тушуниб олмасдан, ўз манфаатларингизга путур етказадиган шартларнинг киритилишига йўл қўйган бўлсангиз, сизга шартнома тузилиб бўлингандан кейин ҳеч ким ёрдам бера олмайди.

Рўёбга чиқармоқчи бўлган режангизнинг аниқ моделини тузишга ҳаракат қилинг. Бўлажак хўжалик операцияларининг намунавий лойиҳасини тузинг, уни йўналиш ва муддатларга бўлинг (яъни шартномани тузиш вақти, унинг ижроси, ҳар бир йўналишда қайси ишлар ва қандай бажарилиши керак, бунга нималар зарур). Бунда таваккалчиликни ҳам назарда тутиш лозим.

"Шартнома лойиҳасини тайёрлашни қарши томонга ишонгандан кўра, ўзингиз тайёрлаганингиз маъқулроқ бўлади" деган қоида сиз риоя этишингиз лозим бўлган иккинчи қоидадир.

Сизга "шартномани тайёрланг" дейишганда, бу уни шахсан ўзингиз тайёрлашингиз керак, деган маънони англатмайди, балки шартнома лойиҳасини муаллифи сиз бўлишингизни назарда тутади, холос. Шартноманинг аниқ лойиҳасини эса шу соҳа мутахассислари тузишлари шарт.

Шартнома лойиҳасини контрагентингиз тайёрлайдиган бўлса, ҳеч хавотирланманг — сизнинг қарши томонингиз ўзганинг фойдасини кўзлаш тўғрисида қайғурмайди ва шартномада ўз манфаатларини кўзлайди, сизнинг фойдангизни, манфаатларингизни эса фақат инобатга олади. Бу табиий ҳолат.

Учинчи қоида қуйидагича: Сизнинг ҳуқуқшуносингиз, ёллаган адвокатингиз шартнома лойиҳасини кўриб чикиб, имзо қўймагунча ёки ёзма хулоса бермагунча, ушбу шартномани имзоламанг. Бу ҳақда **"Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий ҳуқуқий базаси тўғрисида"**ги Қонунининг 21 моддасида шундай дейилган: **"Хўжалик шартномалари уларни имзолашга тайёрлаш жараёнида хўжалик юритувчи субъектларнинг юридик хизмати ёки жалб этилган адвокатлар томонидан қонун ҳужжатларига мувофиқлиги юзасидан текшириб кўрилиши керак. Шартномаларни уларнинг имзоларисиз тузишга йўл қўйилмайди".**

Қонун ҳужжатларида белгиланган энг кам иш ҳаки микдорининг икки юз бараваридан ортиқ суммадаги хўжалик шартномалари хўжалик юритувчи субъектлар юридик хизматининг ёки жалб этилган адвокатларнинг ёзма хулосасидан кейингина тузилади.

Хулосада қоида тариқасида қуйидагилар кўрсатилади:

— хўжалик шартномасида кўрсатилган муносабатлар қайси қонун ҳужжатлари билан тартибга солиниши;

— хўжалик шартномаси шартлари қонун ҳужжатлари талабларига мос келиш-келмаслиги;

— тарафларнинг жавобгарлиги меъёри ва низоларни ҳал этиш тартиби қонун ҳужжатлари талабларига мос келиш-келмаслиги.

Таъкидлаш жоизки, хўжалик юритувчи субъект раҳбари бу қоидани ўз фаолиятининг асоси деб билиши лозим. Зеро, ҳар бир шартнома юридик ҳужжат хисобланади. Агарда уни ҳақиқий мутахассис тузмаган булса, у ҳеч қандай юридик аҳамиятга эга бўлмайди. Ҳуқуқшунослар сизга шартноманинг шаклини ўзгартиришни, у еки бу шартларининг маъносини, унинг ҳуқуқий оқибатларини тушунтириб беради ёки лойиҳа юзасидан ўзларининг таклифларини киритади. Амалиётда тадбиркорлар турли намунавий шаклдаги шартномалардан фойдаланишади, чунки бу соҳа бўйича методик қўлланмалар етарли чоп этилган. Улардан фойдаланиш шартномаларни тузиш жараёнларини анча енгиллаштиради ва махсус юридик маълумотга эга бўлмаганларга ҳам кейинчалик хўжалик муносабатларда муайян йўналиш топа олишларига ёрдам беради. Лекин шуни ҳам инобатга олиш керакки, сизнинг бизнесингизни ишонч билан тўлиқ кафолатлайдиган универсал шартнома ва унинг лойиҳаси мавжуд эмас.

Энди тўртинчи қоида мазмуни билан танишинг: шартнома матнида икки хил маънони англатувчи сўзларни ёки ноаниқ жумлаларни ишлатилишига йўл қўйманг.

Шартнома тузишда ҳар бир ҳарф, вергул ва ҳатто нуқта ҳам аниқликни талаб қилади. Агар сизга шартномадаги бирор-бир ҳолат тушунарсиз бўлса, дарҳол мутахассисдан унинг нимани англатишини сўранг. Шуни ёдингизда тутинг: қарши томон ҳар доим исталган бир "ноаниқ фикрни" ўз фойдасига талқин этишга ҳаракат қилади. Бошқача айтганда, у олдиндан, яъни шартнома лойиҳасини тайёрлаш жараёнида атайлаб ўзининг фойдасига талқин этиладиган, лекин сизга тушунарсиз бўлган ҳолатларни киритиб, бошданоқ сизнинг манфаатларингизни чеклаб қўяди.

Хулоса шуки, баён этилган тўртта қоидага қатъий амал қилиш хўжалик шартномаларини тузишнинг асоси ҳисобланади. У шартноманинг пухта ва мукаммаллигини кафолатлайди.

Islohotlar samarasi

ҲАҚИНИ ТАНИЁТГАН ДЕҲҚОН

"Норин" ширкат хўжалиги Норин туманида илғорлар қаторида тилга олинади. Бунинг боиси бор, албатта. Чунки мазкур хўжалик бир неча йиллардан бери пахтачилик билан бир қаторда бошоқли дон етиштириш бўйича ҳам салмоқли ютуқларни қўлга киритиб келаяпти. Бу йил хўжалик пахтакорлари 774 гектар ерга пахтанинг "С-65-24" навини қадашди. Ҳосилдорлик ҳар бир гектар бошига 33,9 центнердан режалаштирилди. Ялпи хирмон 2630 тоннани ташкил этиши кўзда тутилган.

Айни кунларда хўжалик пахта далаларида иш қизғин. Пешона тери эвазига етиштирилган ҳосилни тезроқ йиғиб-териб олиш учун барча имкониятлар жалб қилинган.

— Ишнинг оила пудрати усулида ташкил этилгани ютуқларимиз омили бўлмоқда, — деди хўжалик бошқаруви раиси Одилжон Қосимов, — ҳар бир оилавий пудрат бошлиғи ўз тасарруфидаги майдонда деҳқончиликдан мўлкўл хирмон кўтариш ва шунинг ортидан яхшигина даромад кўришни истайди. Айниқса, бу йил бошоқли дон етиштириш бўйича қўлга киритилган ютуқлар қувончли бўлди. Ўтган йилнинг кузида 540 гектар ерга буғдойнинг "крошка" навини эккан эдик. Бир текис униб чиққан майсаларни ўз вақтида суғордик. Минерал ва маҳаллий ўғит билан озиқлантирдик. Бегона ўтлардан тозаладик. Натижа кўзлангандан ҳам аъло даражада бўлди. Ҳосилдорлик 52,1 центнер ўрнига хўжалик бўйича 58,5 центнердан тўғри келди. Давлатга режа бўйича 1774 тонна буғдой сотишимиз керак эди. Бу кўрсаткич 1914 тоннага уддаланди. Сифатли буғдой уруғи етиштиришнинг ўзидан 52 000 000 сўм соф даромад олдик. Ишлаб чиқариш режасини 109 фоизга бажариб, хўжалик омборига 1210 тонна буғдой тўкдик.

— Бундан деҳқон қандай манфаат кўради?

— Ҳамма гап шунда-да, — деб гап бошлади раис жилмайиб. — Бошоқли дон экинлари бўйича 107 та оилавий пудратчиларимиз бор. Уларнинг барчаси натура ҳолида етиштирган маҳсулотларига эга бўлишди. Айни кунларда бошоқли дон экиш қизғин паллага кирди. Кўпчилик буғдой экиш учун ариза билан мурожаат қилишмоқда.

Хўжалигимиз омборидаги 250 тонна буғдойни Наманган ун комбинатига шартнома бўйича топширдик.

— Нақд пул насия бўлмайдими?

— Гапингизда жон бор, мухбир ука, — деди раис ишонч билан, — Наманган ун комбинати билан 2002 йилнинг 10 июл куни 1-сонли шартномага имзо чекканмиз. Биз топширилган 250 тонна буғдойни хоҳлаган пайтимизда ун қилдириб олишимиз мумкин. Қолаверса, деҳқоннинг тарафини оладиган, деҳқонга суянчиқ бўладиган адлия тизими бор. Ўтган йили "Наманган вино" очиқ турдаги ҳиссадорлик жамиятига 25870 килограмм узум топшириб, маҳсулот ҳақини ололмай анча вақт қийналдик. Охири вилоят Адлия бошқармасига ариза билан мурожаат этдик. Вилоят адлия бошқармаси аризамиз бўйича хўжалик судига даъво аризаси киритди.

Шу йилнинг 21 июнида вилоят хўжалик судининг судьяси Ю. Дадабоев раислигида суд мажлиси бўлиб ўтди. Унда вилоят Адлия бошқармасининг Норин туманидаги "Норин" ширкат хўжалиги манфаатини кўзлаб киритган даъво аризаси ўрганиб чиқилди. Маълум бўлишича, "Наманганвино" очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти 180 421 сўм асосий қарз, 90211 сўм устама ҳақ — жами 270633 сўмни ўз вақтида "Норин" ширкат хўжалигига тўламаётган экан.

Судда иштирок этган вилоят адлия бошқармасининг етакчи маслаҳатчиси Бахтиёр Орзиқулов даъво аризасини қувватлаб, шундай деди:

— Ҳақиқатдан ҳам, 2001 йилнинг 10 сентябр куни ўзаро тузилган контрактация шартномасига кўра ширкат хўжалиги 2001 йилнинг сентябр ойида умумий қиймати 676139 сўмлик 25870 килограмм узум етказиб берган. Жавобгар маҳсулот учун 495717 сўм бўнак пули тўлаб, қолган 180422 сўм асосий қарзни асоссиз равишда тўламай келган. Икки тарафлама тузилган шартноманинг 4,3 бандига асосан тўловни кечиктирилган ҳар бир кунига 0,4 фоиздан устама ҳақ белгиланган.

"Норин" ширкат хўжалигининг бош ҳисобчиси Одилжон Акбаров ҳам даъво аризасини тасдиқлади. Жавобгар 495717 сўм бўнак пулини бериб, қолган 180442 сўм асосий қарзни тўлашга келганида турли хил важ-баҳоналарни кўпайтириб юборган.

Жавобгар "Наманганвино" очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти бош ҳисобчиси ёрдамчиси Ж. Ҳайдаров суд мажлисида даъвони тан олиб, устама ҳақни бироз камайтиришни сўради.

Суд ишдаги мавжуд ҳужжатларни, вакилларнинг фикр-мулоҳазаларини инобатга олиб, даъво аризасини қаноатлантиришни лозим топди. Суднинг ҳал қилув қарорига асосан жавобгар "Наманганвино" очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти "Норин" ширкат хўжалигига 180421 сўм асосий қарз, 90211 сўм устама ҳақни тўлашга мажбур бўлди.

— Бугун деҳқоннинг кўнгли тўқ. У эмин-эркин ўз даласида меҳнат қиляпти. Уни ҳимоя қиладиган, тўғри йўл кўрсатадиган Адлия тизими ишлаб турибди, — дея сўзини якунлади раис мамнуният билан.

Ҳа, "Норин" ширкат хўжалиги бошқаруви раиси Одилжон Қосимов ҳақ гапни айтди. Бугунги деҳқон нафақат меҳнат қилишни, балки ўз ҳақини қандай ундириб олишни ҳам яхши билади.

Маъмур МУСУЛМОНОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

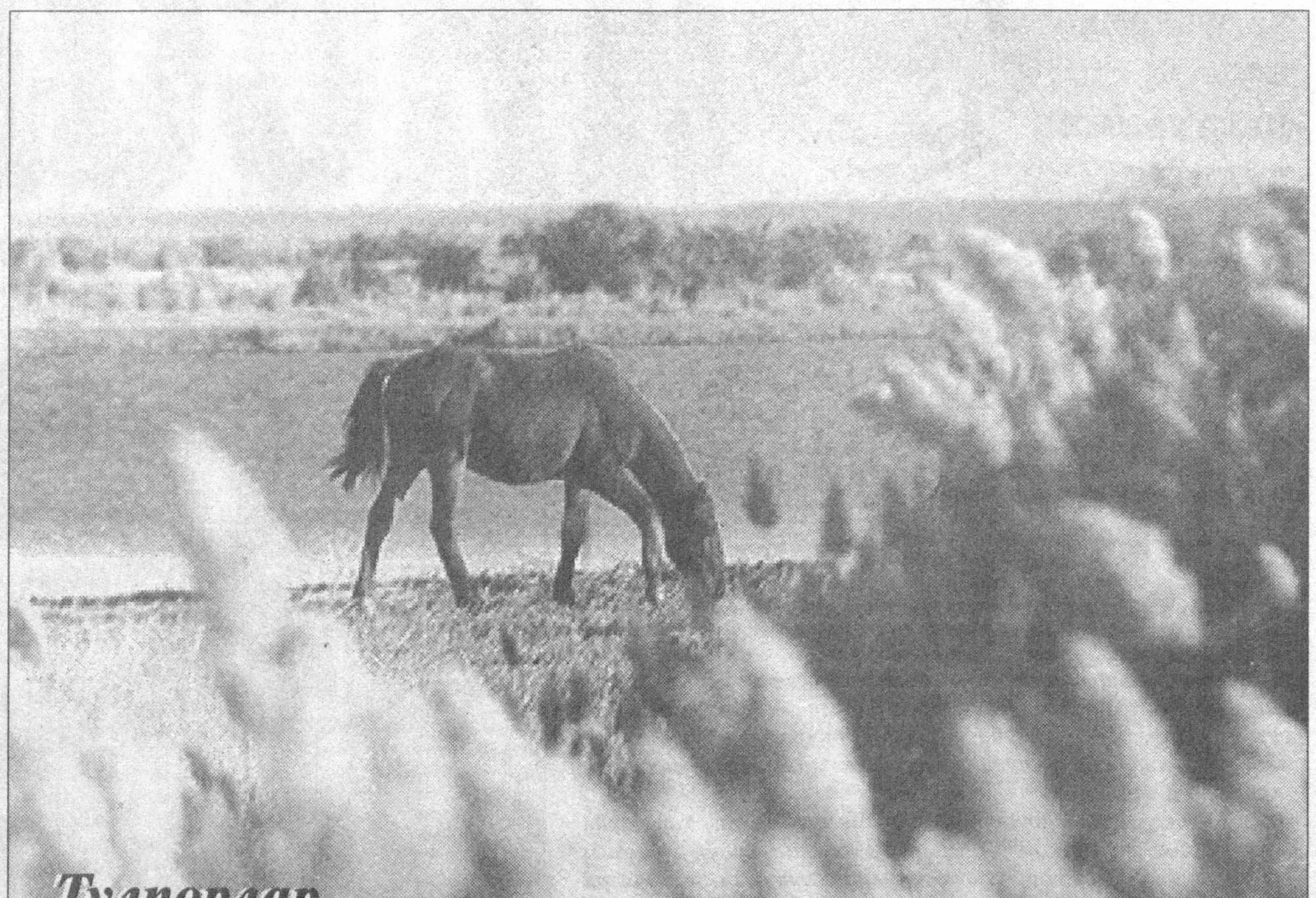
Тулпорлар улғайиб Бойчибор бўлади...

Qilmish-qidirmish

ҚОНУНБУЗАРЛИК ОҚИБАТИ

Ҳозирги пайтда мамлакатимизда Вазирлар Маҳкамасининг "Нақд пул муомаласини мустаҳкамлаш ва тижорат банкларининг масъулиятини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида" ҳамда "Жисмоний шахсларнинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудига товарлар олиб келишни тартибга солиш тўғрисида"ги қарорларининг ижросини таъминлаш борасида кенг қамровли ишлар амалга оширилмоқда.

Мисол учун айтадиган бўлсак, Самарқанд вилояти, Иштихон туман прокуратураси ҳузуридаги солиққа оид жиноятларга қарши кураш бўлими ходимлари тумандаги Элбой Қорабоев номидаги жамоа хўжалиги ҳудудидаги Қаландар қишлоғида яшовчи фуқаро Робия Холмуродованинг Қозоғистон Республикасида ишлаб чиқарилган 576 дона арoқ маҳсулотини ноқонуний равишда мамлакатимизга келтирганини аниқлашди. Ана шу қилмиши учун унга Жиноят Кодексининг 186-банди 1-моддаси 2 қисми "а" банди билан жиноий иш қўзғатилди. "Азамат" жамоа хўжалигида яшовчи Рашид Холиқулов ва "Меҳнат — роҳат" жамоа хўжалигида яшовчи фуқаро Бахтиёр Одилов ҳам шундай жиноятни содир этишган.

Хусусан, туман "Матлуботсавдо" акциядорлик жамияти бошқаруви ва унинг раҳбарияти ноқулай аҳволга тушиб қолишди. Гап шундаки, "Матлуботсавдо" акциядорлик жамиятига қарашли 14-сонли аралаш моллар дўконида назорат касса машинаси ўрнатилмаган экан. Дўкон мудираси Насиба Абдуаҳатова жамият раҳбариятидан назорат касса машинаси олиб беришни талаб қилмай, қонунга хилоф равишда дўкондан "Матлуботсавдо" акционерлик жамияти хазинасига нақд пул топшириб келган.

Шунингдек, тумандаги 1-сон дўкон мудири Сурат Раббимов, 10-сон озиқ-овқат дўкон мудири Носир Абдуазизов, "Янгиқўрғон" тижорат-ишлаб чиқариш хусусий корхонасига қарашли 60-сонли автомобилларга ёқилғи қуйиш шохобчаси ходимлари ҳам назорат касса машинаси ўрнатмай иш юритишаётгани маълум бўлди. Аниқланган бу каби қонунбузарликларга нисбатан жиноий иш қўзғатилиб, тергов ишлари олиб борилмоқда. Улар энди қонунга риоя этиш энг тўғри йўл эканини англашган бўлишса, ажаб эмас.

Азим ҚОДИРОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

САВОЛ: ***"Нуроний" жамғармасининг туман бўлими бюджетдан ташқари пенсия жамғармасига ҳар ойда иш ҳақи ҳисобидан ажратма тўлайди. Шу қонунга тўғри келадими?***

К. ЮСУПОВ,
Қорақалпоғистон Республикаси
"Нуроний" жамғармаси Тўрткўл туман бўлими ходими

— Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 30 июл куни қабул қилинган "Ижтимоий суғурталаш бадалларининг миқдори тўғрисида"ги 372-сонли қарорига асосан 1999 йилнинг 1 августидан бошлаб, мулк шаклидан қатъий назар, барча юридик шахслар учун пенсия жамғармасига ажратилган мажбурий ажратма миқдори иш ҳақи жамғармасининг 34,3 фоизни ташкил этади.

Давлат Солиқ қўмитаси, Марказий банк, Молия вазирлиги, Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги томонидан тасдиқланган "Бюджетдан ташқари пенсия фондига давлат ижтимоий суғурталаш бўйича мажбурий бадаллар ва ажратмаларни ҳисоблаш ва тўлаш тўғрисида"ги йўриқноманинг учинчи бандида иш ҳақи фондидан ажратмалар бўйича имтиёзлар қайси ташкилотларга белгиланганлиги кўрсатилган. Ушбу рўйхатга биноан махсус цеҳлар, участкалар ва корхоналарда ишлаётган ногиронлар меҳнатидан фойдаланадиган корхоналар учун, ногиронларнинг иш ҳақи фондидан ажратмалар 4, 7 фоиз; "Ўзбекистон чернобилчилари" Республика уюшмасининг ишлаб чиқариш тузилмалари ва ташкилотлари учун давлат ижтимоий суғурталаш бадаллари миқдори иш ҳақи фондининг 4,7 фоизини; адвокатлик бюролари, коллегиялар ва фирмалар учун адвокатлик тузилмаларининг умумий эҳтиёжлари учун ушлаб қолинган маблағлардан қолган иш ҳақи фондининг 7 фоизини ташкил қилади.

Ана шу ташкилотларгина бюджетдан ташқари пенсия жамғармасига тўланадиган мажбурий ажратмалар бўйича имтиёзларга эга. Қолган юридик шахслар бундай ажратмаларни тўлиқ миқдорда тўлаши шарт.

Бюджетдан ташқари пенсия фондига тўланадиган бадаллар ва ажратмалар солиқларга тенглаштирилган бўлса-да, солиқлар қаторига кирмайди. Шунинг учун мамлакатимиз Президентининг 1996 йил 4 декабрдаги ПФ-1655-сонли "Фахрийларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш "Нуроний" жамғармаси тўғрисида"ги Фармонининг 7-бандида бундай ажратмалар назарда тутилмаган.

САВОЛ: ***Мажбурий равишда бекор юрган вақт учун иш берувчи томондан пул ундириш тўғрисидаги 2001 йилда чиқарилган суд қарори ҳали ижро этилмаган. Шу тўланмаган пул индексация қилинадими?***

Воҳид ПАНОЕВ,
Самарқанд шаҳри

— Фуқаролик Процессуал Кодексининг 212-моддасида суднинг ҳал қилув қарори ўзгармаслиги белгиланган. Бу қонуний кучга кирган суднинг ҳал қилув қарорининг сўзсиз бажарилишини билдиради. Агар қарор билан аниқ белгиланган пул миқдори индексация қилинадиган бўлса, унда суднинг қарорини ўзгартиришга тўғри келади. Бу эса судга янгидан ариза (тўлов миқдорини алмаштиришни талаб қилган ҳолда) бериш йўли билан амалга оширилади, (ФКнинг 217-моддаси 3-қисми). Ушбу Кодекснинг 377-моддасида белгиланганидек, суднинг ҳал қилув қарори қонуний кучга кирган пайтидан бошлаб уч йил ичида мажбурий таркибда ижро этилади (дарҳол ижро этиш ҳоллари бундан мустасно).

Саволларга ҳуқуқшунос
Гулноза САТТОРОВА жавоб берди

САВОЛ БЕРИНГ!
Уни хат ҳамда 132-14-18, 133-84-50 рақамли телефонлар орқали кутамиз.

МУЛОҚОТ

Nafs balosi

"ЎПҚОН"

Ер илмидан озгина хабардор одам ўпқоннинг нима эканлигини яхши билади. Тупроқ қатламидаги табиий бўшлиқнинг сув туфайли очилиши ўпқон дейилади. У сув баробарида бошқа нарсаларни ҳам ўз домига тортиб кетиши мумкин. Шу боис халқимиз еб тўймас, очкўз одамларга қарата "ичингда ўпқонинг борми" деган иборани қўллайдики, бунда ана шу маъно ўз аксини топган.

Тўрткўллик Боғибек Рўзимбетов ичида "ўпқони" бор йигитлардан чиқиб қолди. У "Халқбанки"нинг Тўрткўл туманидаги 529-бўлимига қарашли 028 ва 035-сонли шаҳобчаларига хазина назоратчиси бўлиб ишга тайинланди-ю, оромини йўқотди. "Хазина ичида юриб пулга зориқиб ўтирсам, нима деган одам бўламан" деб ўйлаган йигит қилинажак ишлар режасини туза бошлади.

У дастлаб "Пахтаобод" деҳқон-фермер хўжаликлари уюшмаси ҳудудида яшовчи нафақахўрлар рўйхатини кўздан кечирди. Тарбиясида ўн олти ёшгача фарзандлари бўлган, кам таъминланган оилаларга ҳамда икки ёшгача бўлган болалар тарбияси билан шуғулланувчиларга бериладиган давлат нафақалари миқдори диққатини тортди. Бир зум нимандир ўйлади-ю,шартта ишга киришди. 54-шаклдаги чиқим ордерларига олувчи сифатида қалбаки имзолар чекдида, Набат Пашмаковага тегишли 6125 сўм, Гуландом Одақиличевага тегишли 4900 сўм, Ойша Реимбоевага тегишли 1750 сўм, Тағанбиби Аваздурдиевага тегишли 4375 сўм, Дилдора Курбоновага тегишли 7875 сўм, Назира Балташевага тегишли 5250 сўм, Пернегул Қорақуловага тегишли 6875 сўмни чўнтагига урди. Шу тарзда яна бошқа нафақахўрлар ҳисобида бўлган жами 44 минг 850 сўм пул Боғибекнинг "ўпқони"га гум бўлди.

Тез орада "ўпқон" яна очилиб қолди. Шунда Боғибек узоқ бош қотириб ўтирмади-да, яна олдинги усулни қўллади ва "Кўкча" ширкат хўжалигида яшовчи Отажон Эшимбетов, Бердимурод Ғаниев, Нажмиддин Исмоилов, Жамила Абдураҳмонова, Тамара Мустафоевга, Нодира Саъдуллаева, Умида Матёқубова каби 44 нафар нафақахўрларнинг 159 минг 740 сўм пулини "ўпқони"га жойлаштирди.

Нафс бандасига айланган очофат йигит ишнинг хамирдан қил суғургандек енгил кечаётганидан хурсанд бўлиб, ишхонасидаги янги ғаладонни ториб кўрди. Тортди-ю, ғазна ҳисобидаги омонат кўзини ўйнатиб юборди. "Озгинасини олиб қолсам, осмон узилиб ерга тушармиди", дея ўйлади ва бир оила аъзолари бўлган Собир Отажонов, Алишер Отажонов, Хоним Отажонова, Зайнаб Отажонова каби етти нафар фуқаронинг омонат дафтарчалари ҳисобида бўлган 48 минг 940 сўм пулга чиқим ордерлари ёзди. Аммо оила бошлиғи Ёқуб Отажонов қўлига бу пулдан фақат 40 минг сўм тегди. Қолган 8940 сўм эса Боғибекнинг чўнтагига тушди.

Қаноатни билмаган очофат отахон ҳузуридан уйига қайтар экан, ўша 40 минг сўм пулни эгасига бериб ўтириш шартмиди, деган савол кемираётганини сезиб қолди: шундан сўнг бу ёғига пухта бўлишга қарор қилди. Шу қарор билан Муқаддас Одамбоева, Кенжагул Хўжаниёзова, Зайнабхон Тўраева, Дармон Реимова, Ўғилжон Каримоваларга ўхшаш жами ўн тўрт нафар фуқаро номига қалбаки ҳужжатлар тўлдирди-да, эгаларига бериладиган "улуш"ни ҳам унутиб, 29 минг 941 сўм 75 тийин омонат пулини сувдек симириб юборди.

Боғибек булар билан ҳам чекланмади. Бир куни унинг миясига ажойиб бир фикр келди: хўжалик аъзолари ўзлари топширган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари учун омонат пуллари олишади-ку! "Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари топширилди" ва "омонат пуллари эгаларига қайтарилди" қабилида иш тутса бўлмайдими?.. У худди шундай қилди ва дарҳол иш столи устида каттагина хомаки рўйхат пайдо бўлди: Бекен Бойжонов 190000 сўм, Режепгул Ибраева 190000 сўм, Ойимхон Дуисова 150000 сўм, Мадина Аҳмедова 95943 сўм, Насиба Қунисбоева 200000 сўм, Алпис Айимбетов 340000 сўм (уч ордерда) Гулбаҳор Хидирова 164500 сўм, Сахий Юсупбеков 165000 сўм, Света Жолмаханова 175000 сўм... Жами 1 миллион 995 минг 443 сўм!.. Боғибек аслида топширилмаган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ҳисобидан мана шундай катта миқдордаги пулни жиғилдонига ютди ва... паққа "ёрилди". Ҳавойи миллионлар алдовига учган собиқ хазинабон Боғибек Рўзимбетовнинг барча айблари Тўрткўл туман жиноят ишлари бўйича судининг очиқ мажлисида кўп сонли гувоҳлар томонидан ва туман прокуратураси ходимларининг тергов ҳужжатлари асосида ўз тасдиғини топди. Жиноятчи ўз қилмишига жавобан узоқ муддатга озодликдан маҳрум этилди. Айбдордан тижорат "Халқбанки"нинг Тўрткўл туманидаги 529-бўлими фойдасига 3 миллион 188 минг 668 сўм 75 тийин пул ундириб олинди. Боғибек Рўзимбетовнинг ичидаги "ўпқон" охири унинг ўзини ҳам домига тортиб кетди. Нафс балоси деб шунга айтадиларда...

Тожимурод ЭШМУРОДОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Mitti maslahat

Рукн учун масъул: ҳуқуқшунос Т. ҚОРЁҒДИЕВ

ҚАРИНДОШЛАРНИНГ БИРГА ИШЛАШИ ТАЪҚИҚЛАНГАНМИ?

Халқ хўжалиги тармоқларида яқин қариндошларнинг биргаликда, ҳамжиҳат бўлиб ишлаётганига мисоллар кўп. Бу ҳолатнинг афзал жиҳатлари ҳақида узоқ гапириш мумкин.

Шу билан бирга, айрим ҳолларда қариндош кишиларнинг бир корхона, муассаса ёки ташкилотда ишлаши муайян кўнгилсизликларни ҳам келтириб чиқармоқда. Яъни, ўзаро тил бириктирган ҳолда давлат ва халқ манфаатларига путур етказиш, ўзаро қариндошликни рўкач қилиб, корхонада ишлаётган бегона кишиларга нисбатан ғаразгўйлик ҳолатларини содир этишмоқда. Бу эса муайян корхона, ташкилот ва муассасада носоғлом иш муҳитини вужудга келтираётгани ҳеч кимга сир эмас. Шу сабабли кўпчилик қариндош-уруғларнинг бирга ишлаши масаласига бироз салбий муносабатда бўлишини айтиб ўтиш жоиз.

Хўш, бу ҳолатга мамлакатимиз қонунчилигида қандай муносабат билдирилган?

Бу саволга жавобан шуни айтиш лозимки, Меҳнат Кодексининг 79-моддасига биноан яқин қариндош ёки қуда-анда бўлган шахслар (ота-она, ака-ука, опа-сингил, ўғил-қиз, эр-хотин, шунингдек, эр-хотиннинг ота-оналари, ака-укалари, опа-сингиллари ва бошқалар) дан бири иккинчисига бевосита бўйсуниб ёки унинг назорати остида хизмат қиладиган бўлса, бир давлат корхонасида бирга хизмат қилиши таъқиқланади. Аммо бу қоида хусусий тарзда фаолият юритаётган корхоналарга тааллуқли эмас. Бу турдаги корхоналарда қариндош бўлган кишиларнинг биргаликда ишлашларини таъминлаш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 1997 йил 11-март кунидаги 133-сонли қарори билан давлат (акционерлик) корхоналарида Меҳнат Кодексининг 79-моддасида назарда тутилган қариндош-уруғларнинг (агар уларнинг хизматлари улардан бирининг бошқасига бевосита буйсунишi ёки назорати остида бўлиши билан боғлиқ бўлса) бирга хизмат қилишларини истисно этиш мумкин бўлган ходимлар рўйхати тасдиқланади. Бу рўйхатда баён этилган шартларга қатъий амал қилинса, турли нохушликларнинг олди олинади. Шуни ҳисобга олиб, мазкур рўйхат барча корхоналарда ўрганиб чиқилиши лозим. Бу тадбир фуқароларнинг ҳақ-ҳуқуқини муҳофаза қилишга хизмат қилади.

"ФАРЗАНД ҲАҚИ ДЕЯ..."

Қизим Нигора Мамажонова 2000 йил ноябр ойида Дилшод Мамажонов билан қонуний никоҳдан ўтган эди. Аммо улар 2001 йил апрел ойида айрим сабабларга кўра ажралишгач, қизим Тошкентдан Бешариққа қайтиб келди. Сентябр ойида эса унинг Фотима-Зуҳра исмли фарзандлари дунёга келди. Дилшод Мамажонов пойтахтдаги Республика Нафис санъат лицейида ишлаши боис жорий йилнинг 22 январ куни фуқаролик ишлари бўйича Чилонзор туман судига алимент ундириш тўғрисида ариза ёздим. Улардан жавоб бўлавермагач, март ойида яна ёзма мурожаат қилдим. Лекин иккинчи хатим ҳам эътиборга олинмагандан сўнг фуқаролик ишлари бўйича Чилонзор туман судига боришга мажбур бўлдим. У ердагилар аризам 22 апрел куни 173/6-рақамли чиқиш хати билан фуқаролик ишлари бўйича Акмал Икромов туман судига юборилганини айтишди. У ёққа ҳам бордим. Бордиму оворагарчиликдан бошқа нарса тополмадим. Икки кун давомида бир неча хонага кириб чиқдим. Бироқ барчасидан "у хонага киринг, бу хонага боринг", деган сўздан бошқа гап эшитмадим. Ниҳоят, бир йигит қандайдир журнални титкилади-ю, 173/6-рақамли хат Идрисов фамилияли шахсга ижрога берилганини айтиб қолди. Бахтга қарши, Идрисов меҳнат таътилида экан. Унинг ўрнида ўтирган йигит эса бу ерда бундай рақамдаги хат йўқлигини айтди.

Тошкент билан Бешариқ орасидаги масофа узоқ. Қизимнинг ёш болалари бўлгани учун пойтахтга мен келган бўлсам-да, тўрт кун овора бўлиб, ишни битиролмасдан уйга қайтдим.

Ҳурматли таҳририят! Наҳотки, иш жойи аниқ бўлган бир кишидан ўз фарзандлари учун (яқинда улар бир ёшга тўлишди) алимент ундириб бўлмаса? Айни шу хусусда ёрдам берасизлар, деган умиддаман.

М. НАЗИРОВА,
Бешариқ тумани

«ИЖРОСИЗ ҚАРОР ОРТИДАН»

2000 йил давомида "Ойбек" савдо уйи корхонаси Денов туманидаги 3-сон қишлоқ қурилиш акциядорлик жамияти ҳисобига 7.289.563 сўмлик иш бажарган эди. Бу маблағдан корхона эҳтиёжи учун 2.192.031 сўмлик қурилиш материали олинган бўлиб, қолган 5.097532 сўм пул ҳам "Ойбек" савдо уйи ҳисоб рақамига ўтказилиши керак эди. Лекин шу кунга қадар бу маблағ 3-сон қишлоқ қурилиш акциядорлик жамияти раҳбарияти томонидан турли баҳоналар билан корхона ҳисоб рақамига ўтказилмасдан келмоқда. Бу ҳақда биз вилоят хўжалик судига мурожаат қилганимиздан сўнг суд 2001 йил 28 август ҳамда 24 декабр кунларида ушбу маблағни акциядорлик жамиятидан корхонамиз ҳисоб рақамига фоизсиз бўлса-да, ундириш ҳақида қарор ва ижро варақаси чиқарди. Бунинг учун корхонамиз хўжалик судининг барча хизмат ҳақини ўз вақтида тўлади. Бироқ қарор ижросиз қолмоқда. Вилоят хўжалик суди ҳам ўзлари чиқарган қарор ижросини тўлиқ таъминлашни назорат қилиш бўйича бирор бир чора кўришга шошилмаяпти. Биз судга яна қайта мурожаат қилишга мажбур бўлдик. Хўжалик суди 2002 йил 6 март куни ажрим ва ижро варақаси орқали жавобгар томоннинг мол-мулки ҳисобидан ундириш ҳақида яна қарор чиқарди. Аммо бу қарорнинг ҳам ижроси таъминланмади. Сўнгра бу ҳақда вилоят Судлар департаменти ҳудудий бўлими С. Асроровага ёзма мурожаат қилдик.

Бироқ бу хатимизга ҳам жавоб ололганимиз йўқ. Бу масалани тўлиқ ҳал этишда таҳририятдан мадад кутамиз.

Э. ЭШМАТОВ,
"Ойбек" корхонаси бошлиғи

Таҳрирсиз мактуб

ТАҲРИРИЯТДАН: ***Баён этилган важлар бир томоннинг фикри ҳисобланади. Шу боис таҳририят холисликни таъминлаш мақсадида иккинчи тарафнинг фикрини ҳам кутади. Ўйлаймизки, ана шунда муаммонинг ечимини топиш осон бўлади. Зеро, халқимиз айтганидек «қарс» икки қўлдан чиқади.***

ГАП СОНДА ЭМАС, БАЛКИ...

Бошқа жойларда аҳвол қандайлигини билмадиг-у, бизнинг Хоразм томонларда фермерлар ҳақида оғзидан бол томиб гапирувчи «ёшулли» ларни ҳар қадамда учратавермайсиз. Шунинг ўзиёқ айним шикоятларга йўл очаётгани сир эмас. Бўлса бордир. Аммо фермерлик ҳаракатини айрим тўсқинликлар тўхтатиб қололмаслиги аниқ.

Ўтган ва ушбу йил таҳририятимизга Гурлан туманидаги "Амударё" ширкат хўжалигидан иккита шикоят хати тушди. Эмишки, раис хўжаликда фермерликка қаршимиш, унга панжа орасидан қараётганмиш. Таҳририят бу масала юзасидан ўзининг холис сўзини айтди: фикр-мулоҳазаларини баён этиш учун ҳар икки томонга саҳифаларидан жой ажратди. Аммо бу борада мухбирнинг холис сўзи ва фикрига ҳам эҳтиёж туғилди.

...Хўжалик бош ҳосилоти Қадамбой Ўрозбоев, бош иқтисодчи Мурод Оллоберганов, ер тузувчи Ўрозбой Ўрозовлар келтирган маълумотда фермерлик ҳаракати тобора жадаллашиб бораётгани қайд этилган. Қишлоқда фаолият кўрсатаётган кўпчилик фермер хўжаликлари сув танқислиги ва қурғоқчилик муаммоларига дуч келинганига қарамасдан 2000 ва 2001 йилларда ширкат хўжалигига нисбатан қиёслаганда хийла яхши натижаларга эришганлар. Бинобарин, **"Фермер хўжалиги тўғрисида"**ги Қонунда ушбу мақомдаги хўжалик субъектларини кам ҳосил ва заҳира ерлар ҳисобидан шакллантириб, юқори самарадорликка эришиш мўлжалланган. Шундай ноқулай ҳолатда фаолият юргизишига қарамасдан фермерлик кадастр ва бонитет ҳолати анча баланд майдонлардагидан ҳам ижобий натижаларга эришилаётгани энг яхши ютуқ сифатида баҳоланса арзийди. Қуйидаги таққосимизга эътибор беринг: 2001 йили ширкат хўжалиги аъзолари пахтанинг ҳар гектаридан 31,2 центнер хирмон кўтарган бўлса, кам ҳосил майдонларда деҳқончилик қилган фермер хўжаликлари эса гектарига 33,5 центнердан ҳосил олдилар. Ширкатда буғдой ҳосилдорлиги 51 центнерни ташкил қилган бўлса, фермер хўжаликларда 55 центнерни кўрсатди. Рентабеллик бобида ҳам фермерларнинг қўли баланд. Улар ширкат хўжалигига нисбатан рентабелликни 3 фоиз оширишга муваффақ бўлишди.

"Эшимжирон"лик фермерлар тасаруфида ҳозир 60 гектардан зиёд ғалла, 168 гектар пахта, 154 гектар шоли майдонлари бор. Қолган дала майдонлари боғ, сабзавот ва полиздан иборат. Бундан ташқари, 2 та фермер хўжалиги чорвачиликка ихтисослашган.

Афсуски, фермерликнинг ҳозирги босқичида барча бирдай қадам ташлай олмаётир. 2001 йили хўжаликнинг 12,7 гектарлик даласи шартли равишда янги шаклланган фермер хўжалиги тасарруфига берилди. 2000 йили эса мазкур майдонда 9 нафар пудратчи деҳқончилик қилиб, салкам 39 тонна пахта ҳосили етказиб берган ва ҳосилдорлик гектарига 30,6 центнерни ташкил этган эди. 2001 йили ана шу майдонлар фермер хўжалиги ихтиёрига ўтказилди. Натижа нима бўлди, денг. Атиги бир йил олдин гектарига 30 центнердан зиёд ҳосил берган даладан кейинги йили бор-йўғи 5,7 центнер, яъни 7231 килограмм пахта йиғиб олинди, холос. Буни қарангки, ҳар гектари хўжаликка 155,8 минг сўм сармоя келтирган дала фермернинг қўлига ўтгач, бор-йўғи 45,3 минг сўмлик даромад берди. Балки фермерни ноҳақ айблаётгандирмиз. Бирон кори-ҳол рўй бериб, ер ишдан чиққандир, дерсиз. Тескари сузиш мусобақасида "Чапақай бобо" фермер хўжалиги ҳам "ўзини кўрсатди". Ўзининг хусусий ҳайдов, чопиқ ва транспорт техникаси, сув насосига эга бўла туриб, 2001 йили шартномадаги 6,5 гектар пахта ҳисобига бир кило ҳам ҳосил топширмади. Бундан ташқари, фермер хўжалиги пахта етказиб бериш юзасидан 2002 йили ҳам контрактация шартномасини имзолаган. Таажжубланарли жиҳати шуки, фермер бу йил бирон гектар ерга ҳам чигит экмади, пахтанинг ўрнига далага буғдой сепди. Ер фермер хўжалигига тақсимлаб берилган маҳалда унинг ҳосилдорлик кўрсаткичи 68 баллга тенг эди. Ўтган ва кейинги йилнинг натижаси бу соҳада жиддий бурилиш рўй берганини кўрсатиб турибди. Иш шу зайл давом этса, масалани суднинг ҳукмига ҳавола этишдан бўлак илож қолмаслиги аниқ.

Хоразмнинг илк фермер хўжалиги "Эшимжирон"да ташкил қилинган, дейишса, ишонаверинг. Қишлоқнинг чорвачилик йўналишидаги "Ҳосилот" фермер хўжалиги 1990 йилдаёқ вужудга келган. Фермер хўжалиги сўнгги йилни 896 минг сўмлик соф фойда билан якунлади. Бу анча серчиқим чорва жабҳаси учун ҳар қалай тузук кўрсаткич.

Муттасил зарар кўрилгани боис ширкат хўжалиги чорвачилик фермасини тугатишга мажбур бўлди. Фермер хўжалиги эса нуқул фойда билан ишлаяпти. Орттирилган сармоя эвазига ҳатто 1999 йили янги молхона биносини ҳам қуриб олди. Биргина ўтган йилнинг ўзида жами 70 бош қорамол ҳисобига нархи 4,5 миллион сўмлик 36 тонна сут, 5,4 тонна гўшт етказиб берилди. Рентабеллик кўрсаткичи эса тахминан 15 фоизни ташкил қилди. Бу кўрилаётган зиёндан ҳамон ўзини ўнглаб ололмаётган кўпгина фермалар учун яхшигина ибрат деса бўлади. Ҳозир "Ҳосилот" ўз қарамоғида 10 бош зотли қорамол сақлаб турипти. Бу наслдор моллар сонини яқин бир-икки йил ичидаёқ 2-3 баробар кўпайтириш имконини беради. Фермер хўжалиги айни пайтда 11 нафар киши учун иш ўрни ҳам очган. Туман шифохонаси ва халқ таълими бўлими билан тузилган битимга мувофиқ чорвачилик ноз-неъматлари ана шу муассасаларга бетўхтов етказиб берилаяпти.

Қишлоқда фаолият кўрсатаётган "Ганж" фермер хўжалигини энди бутун вилоятда танишади. У ўзининг юридик мақомига кўра фермер хўжалиги, бироқ шакли-шамойилига кўра ширкатдан сираям фарқи йўқ. Негаки, таркибида 100 га яқин пудратчи фаолият кўрсатаяпти. Жами ишчилар сони эса 123 киши. Улар билан ҳисоб-китоб ва муомала-муносабат усуллари ҳам худди ширкатникига ўхшайди. Фермер хўжалиги ўз фаолиятини Амударё ёқаларида унумдорлик кўрсаткичи атиги 22 фоиз бўлган далалардан бошлаган ва дастлабки йилнинг ўзидаёқ 13,5 фоиз рентабелликка эришган.

Ҳозир ҳам деҳқончилик, ҳам чорвачилик йўналишида фаолият кўрсатаётган "Ганж" ўзининг 160 гектар саҳнли экинзорлари-ю, 120 бош

Ibrat

қорамолдан иборат чорвачилик мажмуи, жами 33 та турли русумли трактор ва автомобилларига эга.

Таъкидлаб ўтиш жоизки, ҳуқуқий эркинлик ва имтиёзлар мавжуд жойда тадбиркорликка кенг йўл очилади. Бундай пайтда омилкор, ҳалол ва фидойи кишиларга омад пешвоз чиқади. Ўтган йили "Ганж" фермер хўжалиги 16,6 миллион сўмлик соф фойда кўрди. Ҳозир ғазнада хўжаликнинг яна 5 миллион сўм маблағи бор.

Фермер топганини еб ётадиганлар сирасидан эмас. Айни кунларда унинг кўмаги билан қишлоқда 320 ўринли янги мактаб биноси қурилиши жадал олиб борилаяпти. Вилоят клиник шифохонасини мукаммал таъмирлаш ва жиҳозлаш тадбири ҳомийлари орасида "Ганж" фермер хўжалиги ҳам бор. Биргина буғдойнинг ўзидан гектарига 63 центнер хирмон кўтарилди. Буғдойзорлар ушбу мавсумда хўжаликка 35 фоиз миқдоридаги рентабеллик ҳадя этди.

Фермерлик ҳаракатининг бу янгилиғ самараси тадбиркорликни ривожлантиришга қарата давлатимиз тутаётган йўл ниҳоятда тўғри ва истиқболли эканини исботлайди.

Шу билан бирга, қонунларимиз фермерлик ҳаракатини шакллантиришнигина кўзламайди, балки мавжудларини равнақ топтиришни мақсад қилган. Назаримизда, айримлар қонун ижросини фермер хўжаликлари сонини кўпайтиришда деб билишади. Бизнингча, бу нотўғри. Эндиликда ушбу масалада сон эмас, балки сифат ва самарани назарда тутиш фурсати келди. Бироқ нима қилгандаям асосий эътиборни фермерлик ҳаракатининг сифатига қаратмоқни замоннинг ўзи тақозо этаяпти.

Абдулла СОБИРОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

ҲУҚУҚНИНГ УЧ ТАЯНЧИ

Talab, taklif, mulohaza

Ҳуқуқий маданият, ҳуқуқий тафаккур, қонун асосида яшаш, қонунийлик инсониятнинг юксак цивилизация йўлида эришган энг катта ютуқларидан бири, умумбашарий тажрибалар маҳсулидир.

Агар кишилик тарихига чуқурроқ назар ташлайдиган бўлсак, одамзод қонунларни кашф қилиб, ўзаро муросага келиб, уюшиб яшаш кўникмаларини эгаллагунга, бу борада муайян анъаналарга эга бўлганга қадар қанчадан-қанча синовларни бошдан кечиргани, не-не оғир ва мураккаб йўлларни босиб ўтгани аён бўлади. Бошқача айтганда, бугунги кунда ҳар қандай давлат ва жамиятнинг тараққиёт даражасини кўрсатадиган, тинчлик ва барқарорлик, ўзаро ҳамжиҳатлик ва ҳамкорлик асоси бўлган қонунлар ўз-ўзидан, механик тарзда вужудга келиб қолмаган. Балки улар инсониятнинг ўз ҳаётини оқилона йўлга қўйиш борасидаги кўпдан-кўп изланишлари, бу йўлда яратилган қанчадан-қанча фалсафий ва мафкуравий таълимотлар, бутун-бутун цивилизациялар маҳсули сифатида шакллана борган. Яъни, улар одамзоднинг ўз тарихий миссиясини, яъни табиат томонидан унинг зиммасига юкланган вазифани муносиб адо этиш йўлидаги ҳаётий зарурат сифатида пайдо бўлган.

Хўш, инсоният зиммасига юкланган бу вазифа нимадан иборат эди? Бу вазифа, аввало, ер юзидаги ҳаётни асраш, унинг бетакрор ва ноёб хусусиятларини сақлаб қолиш, инсон – ақлли жонзот, деган шарафга муносиб бўлиб яшашдан иборат эди. Бундай вазифани мукаммал ва тўлатўкис адо этиш учун эса одамзот ўзига табиат томонидан ато этилган эҳтиёжларни тўлиқ қондирган ҳолда, айни пайтда бошқаларнинг ҳам зарурий эҳтиёжларининг қондирилишига зиён етказмай, коинотдаги ҳаётнинг устувор қонун-қоида ва тамойилларини рад этмай, оқилона яшаш йўлини топиши лозим эди. Мана шу зарурат, табиийки, инсондан ўзига берилган ҳаётнинг маъно-мазмунини чуқур англаш ва ўзининг яшаш тамойилларини табиат қонунларига мослаган ҳолда, муайян шакл ва тизимга солишни талаб этар эди. Инсоният эркинлик, озодлик ва уларнинг зидди бўлган тутқунлик, қарамлик ўртасидаги фарқни англагани, уларнинг моҳиятини тушунгани сари ўзига берилган ҳуқуқни ҳам чуқур тушуниб етган.

Ана шу ҳуқуқни ҳимоялаш, ҳар қандай тажовузлардан асраш уни қонунлаштириш, яъни барча томонидан бажарилиши шарт бўлган қоидалар тизимига айлантириш заруратини вужудга келтиради. Бу жараён турли даврларда турлича кечган. Яъни қонунлар, ҳуқуқни амалга ошириш воситаси сифатида бирданига пайдо бўлиб қолгани йўқ. Инсоният бу йўлда узоқ тараққиётни босиб ўтган ва кўп йиллик тажриба, билим ва маданият натижасида бугунги даражага – ҳуқуқни муайян мақсадни назарда тутган ҳолда, қонунлар моҳиятида акс эттириб, жамиятдаги муносабатларни тартибга солиш, бошқариш имконига эга бўлди.

Дастлаб, инсонлар жамоа бўлиб яшай бошлаган ибтидоий тузум даврларида одамзот ўз ҳуқуқларини жуда оддий тушунган. Яъни, қабила бошлиғи ёки уруғ оқсоқоли нимани қилиш мумкин деса, ўз ҳуқуқини шуни адо этишдан, нимани қилиш мумкин эмас деса, ўшани қилмасликдан иборат деб билган. Бора-бора инсонда тотемистик қарашлар, нарса-ҳодисаларни илоҳийлаштириш майллари устунлик қилгани сари унинг ибтидоий тафаккури ҳам ўзгарган. Энди илоҳийлаштирилган воқеа-ҳодисанинг моҳиятига тўғри келадиган нарсаларни қилиш мумкин, аксинча бўлса, қилиш мумкин эмас, деган қараш ҳукмрон бўлган.

Қисқаси, инсоният ўз ҳуқуқларини қонуний мезонлар тарзида шакллантиргунча узоқ ва машаққатли йўлни босиб ўтган. Бу жараён такомилга етиб, юксала боргани сари инсоннинг ҳуқуқий тафаккури ҳам ўсган, ривожланган. Бугунги кунда эса ҳуқуқнинг маъно-моҳияти билан шуғулланадиган мустақил бир йўналиш – алоҳида бир фан вужудга келди. Афсуски, собиқ мустабид тузум даврида, жамият ҳаётида ғоя ва мафкура ҳукмронлик қилгани учун ҳуқуқ масалаларига деярли эътибор берилмас эди. Фақат мустақилликка эришиб, юртимизда қонун устуворлигига таянадиган ҳуқуқий демократик жамият қуришдек эзгу мақсадни ўз олдимизга вазифа қилиб олганимиздан кейин ҳуқуқ масалаларига эътибор кучайди. Бунинг натижасида мамлакатимиз ижтимоий фанлари орасида ҳуқуқ фалсафаси фани ҳам ўз ўрнига эга бўла бошлади.

Хўш, ҳуқуқ фалсафаси фани нимани ўрганади? Бунинг учун биз аввало, ҳуқуқ ва қонун, уларнинг ўзаро фарқи нимадан иборат экани ҳақида билиб олишимиз зарур. Бир қарашда, бу тушунчалар ҳаммага маълумдек туюлса-да, бугунги кунда ривожланган мамлакатлардаги эркин ҳаёт тамойиллари ҳуқуқий маданият ва қонун устуворлиги каби тамойилларга асосланишини эътиборга олсак, улар оддий тушунчалар эмаслиги аён бўлади. Ҳуқуқ инсоннинг ҳаётий манфаатлари билан бевосита боғлиқ тушунча. Яъни, у инсоннинг ҳаётий манфаатларини ўзида акс эттиради. Қонун эса ана шу манфаатларни жамиятдаги имкониятлар доирасида амалга ошириш тартибини белгилаб берадиган, ҳамма учун мажбурий бўлган меъёрлар мажмуидир.

Шу маънода, олимлар ҳуқуқ фалсафаси фанини ҳуқуқшуносликнинг бошқа соҳаларидан фарқлайдилар. Хусусан, ҳуқуқшунос олим С. Алексеев бу хусусда шундай дейди: "Ҳуқуқшунослик фанлари асосан позитив ҳуқуқ, яъни ижобий, амалда бўлган ҳуқуқ ҳужжатларини ўрганади. Лекин ҳуқуқнинг фалсафий масалалари ҳам мавжуд. Ҳуқуқ фалсафаси фани кўпроқ ана шу масалаларни ўрганади".

Ҳуқуқ фалсафасининг предмети ҳақида ҳар хил қарашлар мавжуд. Масалан, бу борадаги мавжуд манбаларда у ҳуқуқ, ҳуқуқнинг қонундан фарқли жиҳатлари ва қонун ва ҳуқуқ ўртасидаги нисбатдан иборат экани таъкидланади. Биз бундай қарашни рад этмаган ҳолда, ҳуқуқ аввало, инсон фаолияти, унинг манфаатлари билан боғлиқ тушунча бўлгани учун унинг ўрганиш соҳасини белгилашда ҳам шундан келиб чиқиш лозим, деб ўйлаймиз. Яъни, қонун инсон ҳуқуқий имкониятларини рўёбга чиқаришнинг жамият ҳаётида амал қиладиган воситасидир. Демак, у инсоннинг моддий фаолияти билан боғлиқ ҳуқуқий муносабатларни ўзида акс эттиради. Бундан ташқари, инсоннинг маънавий фаолияти, бинобарин, маънавий ҳақ-ҳуқуқи ҳам бор. Хўш, унинг бу борадаги ҳуқуқлари қандай тартибга солинади? Инсоннинг бу борадаги хатти-ҳаракатлари ахлоқ билан тартибга солинади. Шунинг учун агарда, ахлоқсиз одам эзгу ва олижаноб тушунчалардан гап очмоқчи бўлса ёки ўзини ана шундай қадриятларга дахлдор қилиб кўрсатмоқчи бўлса, унга қараб, "Сенинг бу ишга маънавий ҳақ-ҳуқуқинг борми?" деймиз. Демак, ҳуқуқ шунчалик кенг қамровли тушунча бўлиб, у фақат қонунларда эмас, балки жамият ҳаётига хос бўлган барча муносабат шакллари ва воситаларида акс этади. Бинобарин, ҳуқуқ предмети ҳам инсон ҳаётига, инсоннинг борлиғига оид барча муносабатларни қамраб олади. Шунинг учун айрим олимлар, хусусан, С.Алексеев ҳуқуқ фалсафасини инсонлар ҳаётига, уларнинг борлиғига оид ҳуқуқларни ўрганадиган фан сифатида талқин этади. Яна бир гуруҳ олимлар бу масалани икки жиҳатдан олиб қарайдилар. Биринчиси – фалсафий аниқ таърифлар бўлиб, бу мазкур соҳадан хабардор бўлган тадқиқотчиларга яхши таниш бўлган масаладир. Бу жиҳатдан қараганда, ҳуқуқ фалсафаси ҳуқуқий маданиятни англаш шаклидир. Бу борадаги иккинчи жиҳат – масалага тарихий-мантиқий нуқтаи назардан ёндашишни тақозо этади. Бунда ушбу фан ҳуқуқий мантиқни англаш шакли сифатида талқин этилади.

Агар юқоридаги фикрларнинг моҳиятига назар ташлайдиган бўлсак, уларни фалсафий нуқтаи назардан таҳлил этсак, барчаси аввало, инсонга, у билан боғлиқ муносабатларга келиб боғланиши аён бўлади. Инсоннинг орзуси эса ҳамма замонларда ҳам адолатга эришиш бўлиб келган. Ҳуқуқни англаш, уни амалга оширишдан кўзланган мақсад ҳам адолатга эришишдан иборатдир.

Бу мулоҳазалардан ҳам аён бўлмоқдаки, инсонларнинг ўз ҳуқуқларини яхши билиши жамият ҳаётида адолатга эришишнинг муҳим шартидир. Аслида ҳуқуқ фалсафаси фани ҳам ана шу зарурат туфайли вужудга келган. Шунинг учун бу фан аввало инсонга ҳуқуқни, унинг маъно-мазмуни ва вазифасини дунёқараш нуқтаи назаридан шарҳлаб, одамзод борлиғи, унинг ҳаётидаги мавжуд қадриятлар тизими моҳиятига кўра асослаб беради.

Жамиятда адолат тамойиллари амал қилиши, барқарорлик ҳукм сурииши учун уч субеъктнинг, яъни давлат, жамият ва фуқароларнинг ўзаро муносабатларидаги қонунийлик муҳим ўрин тутар экан, давлат, жамият ва фуқаро ўртасидаги қонуний муносабатларни ўрганиш ҳуқуқ фалсафасининг асосий масалаларидан бири ҳисобланади. Зеро, ҳуқуқнинг моҳияти ҳам турли субъектлар ўртасидаги муносабатлар орқали намоён бўлади. Шу боис ана шу субъектлар – давлат, жамият ва фуқаро муносабатларини ҳуқуқ фалсафасининг, умуман ҳуқуқнинг уч таянчи дейиш мумкин.

Фахриддин МУСАЕВ,
фалсафа фанлари номзоди

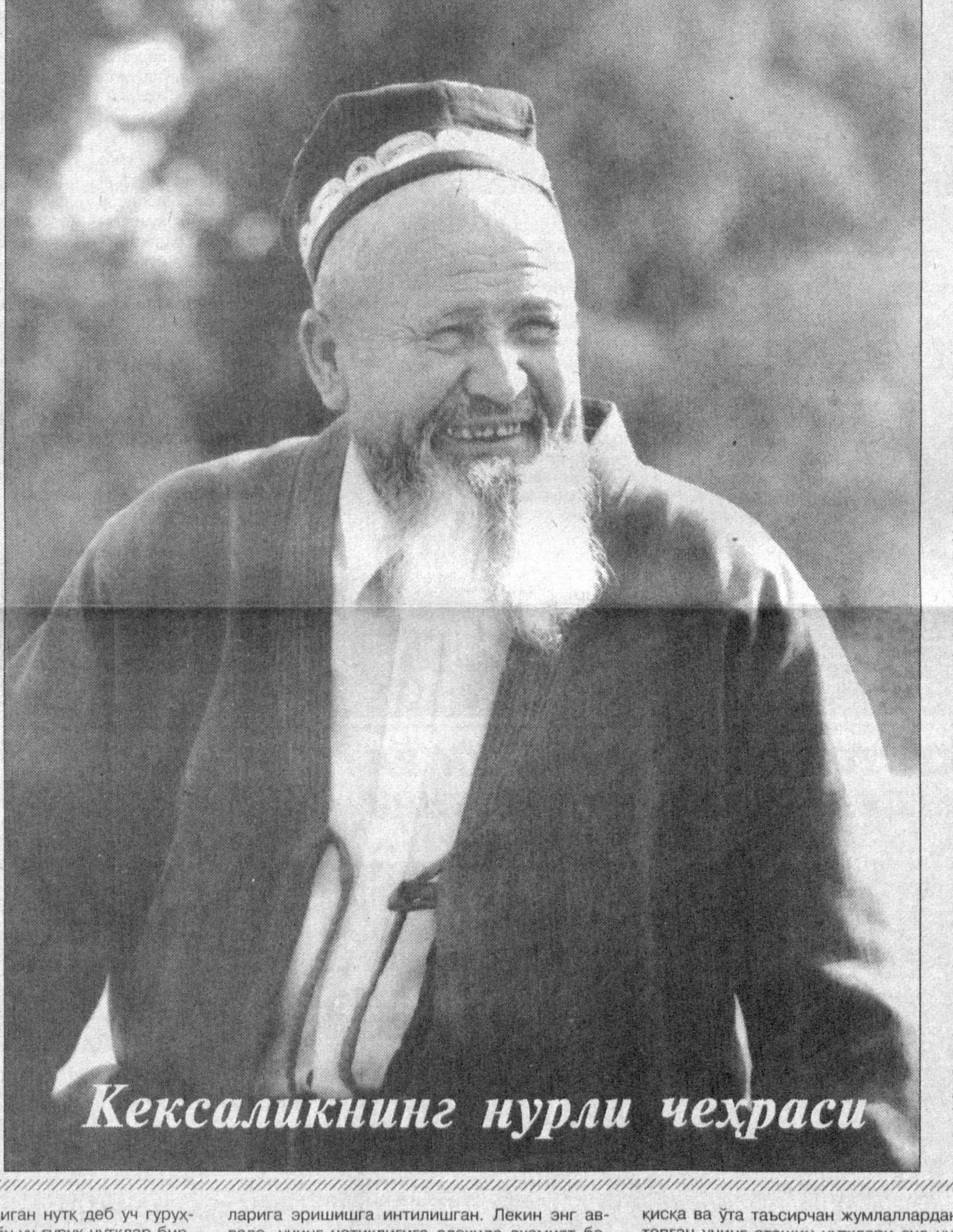

Кексаликнинг нурли чеҳраси

Huquqiy ma`rifat

ОДОРОЛОГИЯ НИМА?

Тергов ҳаракатларини амалга ошириш ўзига хос жараёндир. Ушбу жараён узлуксиз такомиллашиб боради. Одорология усули ҳам мазкур жараёнда кенг қўлланади. Одорология — лотинча "odor" — ҳид, грекча "logos" — таълимот, яъни ҳид ҳақидаги таълимот, деган маънони англатади.

Одорология предмети ҳид бўлиб, унинг табиати, шаклланиш механизми, қабул қилиниши ва идентификация белгиларини аниқлаш жараёнларини қамраб олади.

Одорологиянинг илмий асоси ва амалиёти ҳид орқали объектларни излаб топиш, ҳиднинг пайдо бўлиш механизми ва табиатини ўрганишни тақозо этади.

Ҳид – моддий дунё объектларининг хусусияти. Маълумки, ҳар бир объект, инсон ва ҳайвонот оламдаги мавжудотларнинг ўзига хос ҳидлари бўлади. Бу эса объектлар индивидуаллигини идентификация қилишда ёрдам беради. Объектдан чиққан ҳид билан бирга унинг заррачалари узлуксиз ажралади. Бу заррачалар ҳаво орқали инсоннинг ҳид сезиш органига таъсир этади ва алоҳида ҳидларни субъектив идрок қилишни юзага келтиради. Ҳид табиатан ўта мураккаб бўлиб, илмий изланиш ва текширувни тақозо этади. Жиноятга алоқадор субъект ва объектларни ҳидидан аниқлаш мақсадида кинологлар ўргатилган итлардан кенг фойдаланадилар. Лекин бу восита ҳақиқий ҳолатни билишда етарли эмас. Ҳозирги пайтда амалиётда қидирув итлари орқали аниқланган далиллар замонавий техник воситалар орқали текшириб кўрилади.

Жиноят содир этилган жойда қолган ҳидлар жиноят изларининг доимий компонентидир. У ўзида жиноят содир этган шахс ва бошқа объектлар тўғрисида маълумот беради ва уларни аниқлаштириш имкониятини туғдиради.

Ҳид излари криминалистикада бошқа изларга нисбатан янги бўлиб, ўзига хос жиҳатлари билан фарқланади. Кўринмаслик хусусиятига эга эканлиги боис уни топиш усули ва олиш воситалари ўзига хосдир. Ҳид излари бошқа изларга нисбатан турғун эмас. У бўшлиққа узлуксиз тарқалади ва йўқолади. Шунинг учун, топилган жойда уни зудлик билан олиш ва консервация қилиш лозим. Масалан, одамнинг ҳиди ҳар хил моддий объектларда қолиши мумкин. Чунончи, мунтазам алоқада бўлган предметлар (кийими, пойафзали), вақтинчалик қўлланилган воситалар (жиноят қуроли, тупроқ) ва ҳоказо.

Изларни қайд қилиш амалиётида ҳид манбаи ҳисобланган объектларни ҳар доим ҳам излар билан бирга олиб бўлмайди (ерда, қорда, катта объектларда). Бундай ҳолатларда тиббий шприци билан мавжуд объектдан ҳид сўриб олинади. Шприцдаги ҳаво тоза чинни банкага солинади ва ҳаво кирмайдиган қилиб ёпилади. Изларнинг олинган вақти, қайси иш юзасидан эканлиги, изни қабул қилган объектнинг таснифи қайд этилиб, тегишли шахслар томонидан имзоланади ва из қайд қилинган объектга қўшиб қўйилади.

Гумонланган шахс ҳақиқатда ҳодиса юз берган жойда бўлган ёки бўлмаганлигини бошқа тергов ҳаракатлари орқали аниқлашнинг иложи бўлмаса, ҳид излари гумонланувчининг ҳиди билан солиштирилади. Улардан ҳам юқорида кўрсатилган усулларда ҳид излари олинади.

Агар одорология экспертизасини тайинлаш лозим бўлса, бу тўғрида қарор чиқарилади ва ҳодиса жойидан олинган ҳид излари экспертизага юборилади. Эксперт олдида қуйидаги муаммолар кўндаланг бўлиши мумкин: объектдаги ҳиднинг одамга тегишлилиги; қолдирилган ҳиднинг аёл ё эркак кишига мансублиги; ҳид изларининг индвидуал белгилари.

Ҳозирги пайтда одам ҳиди воситасида идентификация қилишнинг икки хил усули мавжуд. Улардан бири, жиноят содир этилгани ҳақидаги хабардан сўнг махсус итлар билан ҳодиса содир бўлган жойга етиб бориш ва ҳид орқали гумон қилинган киши ҳақида маълумот олиш. Иккинчиси, махсус асбоб (хромотография) ёрдамида одорология экспертизасини ўтказишда фойдаланишдир.

Хулоса қилиб айтганда, жиноятни фош этишда одорологиянинг аҳамияти жуда каттадир.

Нигора ХУДОЙҚУЛОВА,
тадқиқотчи

Jurnalist tekshiruvi

КАЛАВАНИНГ ИККИ УЧИ

Бирор жойда озми-кўпми адолатсизлик рўй берса, ўша ердаги одамларнинг дили оғрийди, қўли ишга бормайди. Натижада фуқаролар юқори идораларга арз билан мурожаат қила бошлайди.

Каттақўрғон туманидаги йўллардан фойдаланиш бошқармасининг 287-сонли йўл бўлими ишчилари ҳам шикоят ёзишга мажбур бўлишди.

Бунинг боиси қуйидагича:

"2001 йилнинг якуни билан олишимиз керак бўлган ўн учинчи ва ўн тўртинчи ойлик маошларимизни ҳалига қадар ололмадик. Бошқармамиз томонидан бўлимимизнинг ҳисоб рақамига туширилган 1 миллион 900 минг сўмнинг 660 минг сўмини ойлик сифатида олдик, холос. Қолган пулларни Пахтачи тумани солиқ инспекцияси ушлаб қолди.

Йилнинг бошида ишчилар бўлим бошлиғи билан меҳнат шартномаси тузишган. Бироқ раҳбарлар шартномада қайд этилган шартларини бажаришмаяпти. Ойлик маошларни вақтида ололмаганимиз етмаганидек, биз хизмат қиладиган йўлнинг аҳволи тобора оғирлашмоқда. Қўл кучида бажараётган ишимиз йўлларнинг равон бўлишига, талаб даражасида таъмирдан чиқарилишига имкон бермаяпти. Бўлимимизга техника воситалари, эҳтиёт қисмлари, бетум, шебин, балас хомашёлари, ёнилғи ва мойлаш материаллари ўз вақтида етказиб берилмаяпти. Алмисоқдан қолган иккита трактор ва автомашинанинг юрган кунидан бузилган куни кўп. Бўлимимиз 35 километр масофага хизмат қилади. Носоз техникалар билан шунча масофани сифатли таъмирлашнинг иложи бўлмаяпти.

Йўлсозлик соҳасида қурилиш ва таъмирлаш ишлари асосан ёзнинг иссиқ кунларида бажарилиши керак. Ёз ўтдики, кўзга кўринарли дурустроқ иш қилмадик. Энди кузга келиб, қиш фасли яқинлашганда бу ишларга қўл урилмоқда. Йўлнинг сифати нима бўлади? Биз кечикиб кетаётган маошларимизни қачон оламиз?

А. Жўраев, П. Маҳманазаров, П. Йўлдошев, Ғ. Шодиев ва бошқалар."

Ишчиларнинг мурожаати юзасидан Каттақўрғон йўллардан фойдаланиши бошқармаси бошлиғи Н. Қиличев ҳузурида бўлдик.

— Ана шу-да, — деди бошлиқ ишчилар арзномаси билан танишар экан, — ишни қаттиқ талаб қилсанг, устингдан шикоят ёзишади.

Бошқарма бошлиғи 287-сонли йўл бўлими бошлиғи Р. Хўжақуловни ишчиларни шикоятбозлик қилишдан қайтармаганликда, эҳтиёт қисмлар учун талабнома бермаганликда айблади. Нарзулла Қиличев билан Рустам Хўжақулов ўртасида ким айбдорлиги ҳақида қисқа муддатли тортишув бўлди. Хулоса шунга етиб келдики, ишчиларнинг 2001 йил якуни билан олишлари лозим бўлган ўн учинчи ва ўн тўртинчи ойлик маошлари яқин кунларда тўланади. Лекин қолган ойлик маошларни олиш ҳақида бир нарса дейиш қийин эмиш. Техника эҳтиёт қисмларининг "тақдири" ҳам шундай.

— "ГАЗ-51" русумли автомашина моторига акумлятор йўқлиги сабабли қўл кучи ёрдами билан айлантириб ёқилади. Устига устак, мотор ҳам таъмирталаб. "Т-28" русумли трактор эҳтиёт қисмлар йўқлигидан икки йилдирки жойидан қимирламайди. "Т-40" русумли трактор ҳам эскириб кетганлигидан бир кун ишласа, икки кун тузатилади, — дейди Р. Хўжақулов куйинганича.

Айбни бировга тўнкаш шу билан тугамайди. Гап шундаки, бошқарма бош ҳисобчиси Юсуф Шаропов йўл бўлими техник ҳисобчиси Абдуғани Иброҳимовни молиялаштиришни тўғри олиб бормаганликда айблай кетди.

Бошқарма ҳуқуқшунос маслҳатчиси С. Дўсановнинг хатти-ҳаркатлари ҳамманикидан ошиб тушди. Биз билан "Текширишларни рўйхатга олиш Китоби" га журналист суриштирувини ёзиш тўғрисида баҳслашди. С. Дўсанов билан Ўзбекистон Республикасининг "Оммавий ахборот воситалари тўғрисида", "Ахборот олиш кафолатлари тўғрисида"ги Қонунлари бўйича тортишишга тўғри келди.

Бошқарма 107 километрлик автомобил йўлига хизмат қилади. Бошқарма Самарқанд шаҳрида бажарган ишлари ҳисобига йиллик режани 125 фоизга бажарибди. 287-сонли йўл бўлими эса "Самарқанд-Бухоро-Ашхабад" автомобил йўлининг 112-147 километрлари оралиғида фаолият кўрсатади.

(Давоми тўртинчи бетда.)

НОТИҚЛИК САНЪАТИ

АНТИК ДАВР СУД ТИЗИМИДА У ҚАНДАЙ ЎРИН ТУТГАН?

Jahon tajribasi

Нотиқлик санъати тарихи қадим замонларга бориб тақалади. Унга антик даврларда ҳам катта эътибор билан қаралган. Шунинг учун қадимги юнонликлар, жумладан, қадимги Грецияда нотиқнинг нутқи қаҳрамонлик эпоси ва классик драмалар билан бир қаторга қўйилган.

Бунинг боиси шундаки, нотиқлик ҳамма даврларда халқнинг турмуш тарзи, ижтимоий мавқеи, сиёсий ҳаёти билан чамбарчас боғлиқ бўлган. Зеро, нотиқлик санъатида биринчи навбатда халқнинг табиати, тафаккур тарзи, маданиятлилик даражаси акс этади.

Нутқнинг оҳанг ва ҳис-ҳаяжонларга бойлиги, ҳаракатнинг руҳий ҳолатга уйғунлиги, тингловчи билан юзма-юз мулоқотда унга таъсир қилиш, ўзига ишонтира олиш қобилияти — булар нотиқлик санъатига хос жиҳатлардир.

Умуман, қадим Грециядаги ижтимоий тузум, давлат бошқаруви, демократик муҳит сўзамоллик санъати — калом илмининг гуркираб ривожланишига замин яратиб берган.

Ўша пайтда Греция давлат тизимидаги юқори ташкилот — халқ йиғини ҳисобланган. Шунинг учун ҳам сиёсий арбоб ўзининг бирор бир мақсадига эришиш учун энг аввало ана шу йиғин иштирокчилари қаршисида ўзининг нотиқлигини намойиш этиши зарур бўлган. У йиғинда нутқ ирод қилган.

Ўзининг қобилиятини ишга солиб, сўзларини чиройли, образли ифодалаб, ўзига қарши бўлганларнинг фикрини ҳам санъаткорона инкор эта олган нотиқгина халқнинг кўпроқ овози – демосини олишга мушарраф бўлган. Бунда биринчидан, нотиқнинг мазмундорлигига, иккинчидан эса, нотиқнинг ўзини тутиши, фикрларини ифодалаш тарзи, ҳаракат, ҳолатига ҳам катта эътибор берилган.

Ўз даврнинг машҳур файласуфлардан бири "Жангда найза қанчалик муҳим бўлса, сиёсатда ҳам сўз худди ана шундай аҳамият касб этади", деган иборани ёзиб қолдирганда, биринчи навбатда сўзнинг буюк қудратига ишора қилган.

Юнон тарихи тадқиқотчилари нотиқлик, яъни риторика фани антик даврда таълим тизимининг асоси бўлганлигини таъкидлашади. Шунинг учун бўлса керак, антик даврдаёқ бу фаннинг назарий асослари тўғрисида қўлланмалар, дарслклар яратилган. Бундай қўлланмаларнинг дастлабкиси эрамиздан олдинги V асрга тўғри келган. Эрамиздан аввалги IV асрда эса буюк аллома Арасту (Аристотель) нотиқлик илмини фалсафий жиҳатдан ўрганиб чиқишга мушарраф бўлган.

Арастунинг фикрича, нотиқликда ўз фикрига бошқаларни ишонтириш, ҳақлигини исботлай олиш муҳим аҳамиятга эга. Арасту нотиқликни диалектика, яъни мантиқ илми билан чамбарчас боғлиқ ҳолда тадқиқ этади.

У ўз асарида нутқни маслаҳат, суд ва тантаналарда сўзланадиган нутқ деб уч гуруҳга ажратади. Албатта, бу уч гуруҳ нутқлар бирбиридан маълум даражада фарқланиб турган. Мисол учун айтсак, маслаҳат нутқида инкор ва тасдиқ, суд нутқида айблов ва оқлов, тантана нутқида мақтов ва танбеҳ муҳим аҳамият касб этган ҳамда улар ҳар бир нутқнинг ўзига хослигини белгиловчи хусусият ҳисобланган.

Маслаҳат нутқи асосан молия, уруш ва тинчлик, мамлкат мудофааси, озиқ овқат олиб келиш ёки жўнатиш, қонунлар қабул қилиш каби мавзуларни ўз ичига қамраб олган.

Тантана нутқи кўпинча олқиш ва мақтовдан иборат бўлгани учун баъзан унинг мазмунига унчалик эътибор берилмаган. Бироқ, тарихнавис Фукидид Периклнинг ҳалок бўлган юнон жангчилари қабри устида сўзлаган оташин нутқини ўз асарида келтириб ўтганки, бу нутқ нафақат уйғониш даври юнон демократиясидан маълумот берувчи ноёб тарихий манба, балки тантана нутқининг гўзал бир намунаси сифатида ҳам катта аҳамиятга молик.

Суд нутқи эса қадимда энг тараққий этган илм ҳисобланган. Зеро, қадим юнонлар ҳаётида суд муҳим ўрин тутган. Судда ҳозиргидай прокурор иштирок этмаган, айбловчи истаган киши бўлиши мумкин бўлган. Айбдор эса судялар олдида нутқ сўзлаб ўзига қўйилаётган айбни инкор этишга, тингловчиларни ўзига ишонтиришга, шу тахлит ўзини ўзи ҳимоя қилишга мажбур бўлган. Айбдор ўзини турли усуллар билан ҳимоя қилишга ҳаракат қилган. Мисол учун унинг фарзандлари кўп бўлса, у судяларнинг раҳм-шафқатига эришиш учун уларни судга етаклаб келган. Агар айбдор жангчи бўлса, у жангда олган жароҳатларини кўрсатиб, шоир бўлса, шеър ўқиб ўз мақсадларига эришишга интилишган. Лекин энг аввало, унинг нотиқлигига алоҳида аҳамият берилган. Чунки нотиқнинг қобилияти ўз она тилини қанчалик билишида намоён бўлган. Тилни яхши биладиган инсон ўз она тили ва халқини яхши кўради. Демак, у яхши таълим олган. Яхши таълим олганми, демак, у қонун-қоидаларни яхши билади. Қонун-қоидаларни яхши биладиган инсоннинг жиноят содир этиш эҳтимоли шунча кам.

Маълумотларга кўра, ўша даврда Афинадаги судяларнинг сони 500 нафар, ҳакамларнинг сони эса 6000 нафардан ҳам ортиқ бўлган. Табиийки, бундай улкан аудиториянинг эътиборини қозониш қийин эди. Шу боис баъзи айбдорлар махсус нотиқлик тажрибасига эга мутахасис ёллаб, уларга ўзларининг оқлов нутқини ёздиришган. Тажрибали нотиқ, яъни логографлар айбдорнинг иши билан яқиндан танишиб чиқиб, унга нутқ матнини тайёрлаб берганлар. Қизиғи шундаки, айбдорнинг оқлов нутқини тайёрлаб берган нотиқ, айнан унга қарши айблов нутқини ҳам тайёрлаб берган ҳолатлар бўлган (Плутарх ўз асарида Демосфеннинг ҳам шундай қилганини таъкидлайди).

Ана шундай нотиқлардан бири эрамизга қадар V асрда яшаган сицилиялик Горгий бўлган. У 427 йилда Афинага келгач, тез орада оташин нутқлари билан улкан обрў қозонади. Нотиқлик мактаби ташкил этиб, маҳоратли шогирдлар тарбиялагани учун у нотиқ назариячиси ва мураббийси деган шарафли номга сазавор бўлган. "Елена олқиши", "Паламед оқлови" каби оташин нутқлари билан у оддий нутқни поэзия даражасига кўтара олган. "Рақибнинг эътирозларига, — дейди у бир ўринда, — ҳазил билан жавоб қайтар. Зеро, жиддий ҳазилга ҳеч нарса дош беролмайди".

Ўз даврининг яна бир донишманди Лисий бўлиб, 400 яқин нутқининг асосий қисмини судда сўзланган нутқлар ташкил этади. "Эратосфен ўлими юзасидан оқлов нутқи" каби қисқа ва ўта таъсирчан жумлаллардан ташкил топган унинг оташин нутқлари суд нутқи жанрининг шаклланишига асос бўлган.

Унинг "Эратосфеннинг ўлими юзасидан оқлов нутқи" ўз даврида жуда катта шов-шувларга сабаб бўлади. Бу нутқда келтирилган маълумотларга кўра, Эвфилет яхши ниятлар билан ўз жуфти ҳалоли билан турмуш қуради. Бир эркак ўз аёлига қандай муносабат бўлиши лозим бўлса, аёлига шундай муносабатда бўлади. Фарзанд туғилгач эса, хотинига янада кўпроқ ишонади. Зеро, фарзанд эр-хотиннинг бир-бирига бўлган меҳр-муҳаббатини янада оширади деб тушунади. Улар то онаси вафот этгунга қадар тинч-тотув, осуда ҳаёт кечиришгани, онасини кўмиш маросимида Эритосфен хотинини кўриб қолиб, турли йўллар билан уни йўлдан оздирганини айтади.

Эвфилетнинг уйи икки қаватли бўлиб, биринчи қаватида эркаклар, иккинчи қаватида аёллар жойлашган эди. Бироқ фарзанди туғилгандан сўнг хотини қийналмаслиги учун у билан боласига пастки қаватга жой қилиб беради. Тунлари хотини боласини эмизиш учун пастки қаватга тушиб, узоқ вақт йўқ бўлиб кетади. Аввалига Эвфилет ҳеч қандай ёмон хаёлга бормайди. Бир куни қишлоқдан вақтлироқ уйга қайтиб келади. Кечки овқатни еб, тушакка чўзилади. Худди шу пайт боласи чинқириб йиғлай бошлайди. У хотинига пастга тушиб, болани дарҳол юпатишни буюради. Хотини "Сени хизматкордан рашк қиламан", деб эшикни қулфлаб, калитини ўзи билан олиб кетганча, фақат эрталаб қайтиб очади. У кечаси нега пастки дарвоза ғичирлаганини сўраганда, хотини шам ўчиб қолиб, қўшнилардан олиб чиқдик, дея жавоб беради. Хотини юзларини бўяб олганига бир оз ҳайрон бўлса-да, шунда ҳам ҳеч қандай ёмон хаёлга бормайди.

Кунларнинг бирида бир кампир уни кўчада учратиб қолиб, хотини ва Эритосфеннинг бутун қилмишини, тунлари хизматкор Эритосфен унинг уйига борганида болани атай йиғлатиб, хотинини қандай чақириб беришларини сўзлаб беради. Эвфилет ҳангу манг бўлиб қолади. Бу хабардан у даҳшатга тушади. Кейинчалик маълум бўладики, бу кампирни унга Эритосфеннинг собиқ ўйнашларидан бири қасос олиш учун юборгани, унинг хотинларни йўлдан оздиришда устаси фаранглиги маълум бўлади.

Уйга келиб хизматкор аёлга бозорлик қилиб келамиз, деб, уни бир ўртоғининг уйига олиб бориб сўроқ қилади. Аввалига хизматкор ҳеч нарсадан хабарим йўқ, деб туриб олади. Эритосфеннинг номини эшитгач эса, ҳамма гапни оқизмай-томизмай гапириб беради ва Эвфилетнинг оёғига йиқилиб, ундан кечирим сўрайди. Эвфилет эса хизматкор билан тил бириктириб, Эритосфенни айб устида қўлга туширишга қарор қилади.

Орадан тўрт кун ўтгандан сўнг, тунда у энди тушакка ётганда, хизматкор келиб, Эритосфеннинг хотини билан дон олишаётганини айтади. У эса қўни-қўшни, дўст-биродарини тўплаб, уйни ўраб олади-да, зарб билан ётоқхонасга бостириб кириб, Эритосфенни қип-яланғоч ҳолда қўлга туширади.

Эритосфеннинг айбига иқрор бўлишидан бошқа иложи қолмайди. У Эвфилетга ялиниб, ўлдирмасликни, эвазига катта пул беришини айтади. Эвфилет эса ор-номус ва бундай қабиҳлик бошқаларга сабоқ бўлиши учун унинг танасини бошидан жудо қилади.

"Шундай қилиб, жаноб судялар, — дейди у суддаги нутқининг сўнгида, — қонун нафақат менинг қилмишимни оқлайди, балки ҳукмни кечиктирмай ижро этиш маъсулиятини ҳам юклайди. Бу ҳукм ўз кучида қоладими ёки ўз кучини йўқотадими — бу энди сизларга боғлиқ. Менимча, давлат қонунлари энг аввало унга ҳар биримиз риоя этишимиз учун чиқарилган. Шундай экан, менинг ҳолатимда қонун жабрланувчига айбдорни айнан шундай жазолаш зарурлигини буюради. Ишончим комилки, сизлар фикримга қўшиласиз, акс ҳолда, бундай жиноятларга кенг йўл очиб берган бўласиз, ўшанда ҳатто бировнинг уйига ўғирликка кирган ўғри ҳам зинокорлик, фаҳш учун қонунда белгиланган жазо жуда енгил эканлигини билиб, мен ўйнашим олдига келгандим, деб ўзини оқлаши, қонунларга нисбатан ҳурматсизлик қилиши мумкин. ...Менга қўйилаётган Эритосфенни атайлаб уйга чақириб олиб ўлдирган деган айбловга келсак, бу мутлоққа асоссиздир. Биринчидан, ҳар қандай жиноятчини айб устида қўлга тушуриш — бу жиноят эмас. Аксинча, айбнинг ўз исботини топишидир. Иккинчидан, Эритосфенни уйга мен етаклаб келганим йўқ, у ёвуз ниятда менинг уйимга ташриф буюрганди. Буни гувоҳлар ҳам тасдиқлашди.

Ҳурматли ҳакамлар, хўш, Эритосфенга нисбатан менинг бошқа бир хусуматим бормиди? Албатта, йўқ. У менинг бирор-бир жиноятимни билиб қолиб, бу сир ошкор бўлмаслиги учун ёхуд катта пул эвазига уни ўлдирдимми? Асло. Мен ҳеч қандай жиноят содир этмаганман ва бирор сиримнинг ошкор бўлишидан чўчишимга ҳожат ҳам йўқ. Ёхуд бошқа ишларда бўлгани каби илгарилари у билан бирор-бир жойда тўқнаш келиб, бир-биримизни ҳақорат қилган ёхуд дўппослашган, сўнг эса аламимга чидай олмай уни ўлдирганим ҳам йўқ. Токи кечага кунгача мен уни ҳатто танимасдим ҳам. Ёхуд бошқа бирор-бир ёвуз ният туфайли ўлдириш ниятим бўлганда, уни шунча гувоҳлар олдида эмас, хуфя амалга оширмасмидим?!.

Мен нафақат ўзим учун, жаноб судялар, балки бутун жамият учун унга шундай жазони раво кўрдим. Агар сизлар менинг фикримга қўшилсангиз, бундан кейин бундай қабиҳликка қўл урадиганлар қадамини ўйлаб босади, олдинда қандай оғир жазо кутишаётганини билиб, ўз йўлидан қайтади. Акс ҳолда, қонунга ўзгартириш киритишингиз зарур бўлади, зеро, қонунда фаҳш билан қўлга тушган жиноятчига қандай жазо белгилаш жабрланувчи ихтиёрида дейилган. Мен ўзимга берилган ҳуқуқдан фойдаландим. Қонунда ёзилгани бошқа, суд ҳукми бошқа бўладиган бўлса, ҳакамлар қонунни эмас, бировларнинг хотинини йўлдан оздириб, фаҳш кўчасига кирганларни ҳимоя қилаётган бўлади. Мен эса бор-йўғи қонунларни ҳурмат қилганим, унга бўйсиниб яшаётганим учун қаршингизда айбдор бўламан холос".

Ушбу нутқдан кўриниб турибдики, айбдор нафақат тилни, балки қонунлар, қонунлар тарихи ва тарихни ҳам яхши билиши талаб этилган. У ўз фикрини исбот қилиш учун тарихий фактларга мурожаат қилиши, мавжуд воқелик билан тарихий воқелик ўртасидаги уйғунликни топа олиши зарур бўлган.

Аммо йиллар ўтиши билан нутққа бўлган эътибор ҳам сустлашиб борган. Нотиқлар энди кўпроқ ўзидан олдин ўтганларга тақлид қилишга, уларнинг нутқини замонга мослаштиришга ҳаракат қилишган. Бироқ улар антик даврдаги каби муваффақиятларга эришолмаганлар.

Шундай бўлса-да, нотиқлик Европада уйғониш давридан то XVIII асрга қадар гуманитар таълимнинг асосини ташкил этиб келди. У адабиётдаги янги жанрларнинг шаклланишига ҳам асос солди. Антик давр донишмандлиги ва маданиятининг гўзал намунаси сифатида тарих зарварақларидан жой олган нотиқлик ёзма шаклга ўтди. Ҳозирги пайтдаги пишиқ-пухта ёзилган ҳимоя нутқларининг айрим жиҳатларини қадимги нотиқлик санъатига ўхшатиш мумкин.

Жаббор ЭШОНҚУЛОВ,
филология фанлари номзоди

Mulohaza uchun mavzu

ЭРКАКЛИК ҒУРУРИ...

Ёхуд яна бозорчи аёллар ҳақида

Тўғриси, "бозорчи аёллар" мавзуси матбуотда бугун кўтарилаётгани йўқ. Газета-журналлар саҳифаларида, радио-телевидениеда бу ҳақда қатор чиқишлар қилинди ва қилинмоқда. Албатта, бу масалага ҳар ким ўз дунёқараши, ўз нуқтаи назаридан келиб чиқиб фикр билдиради. Шу маънода мен ҳам мазкур мавзу юзасидан ўз фикр-мулоҳазаларимни газетхонлар эътиборига ҳавола қилмоқчи эдим.

Аёл ҳақида гапирганда, ҳамиша уни гўзаллик тимсолига қиёсланади. Чунки аёл ҳамиша ана шундай поклик тимсоли бўлиб келган. Хўш, гулданда нозик, нурданда тоза баъзи бир аёллар нега елкасига қоп елкалаб бозорма-бозор, шаҳарма-шаҳар кезиб юрибди? Нега энди "белида белбоғи бор" эркаклар ўз жуфти ҳалолларини бозорга чиқариб, ўзлари уйда ўтиришни эп кўрмоқда? Ахир, бир пайтлар боболаримиз ўз аҳли аёлларини бегона кўзлардан рашк қилганлар-ку?

Мазкур мақолани тайёрлаш жараёнида баъзи бир тижоратчи аёллар билан суҳбатлашдик. Улар ўз исмларини газетада чиқишини истамаса-да, лекин бу тўғридаги фикрларини яшириб ўтиришмади. Шунинг учун уларнинг исмларини шартли равишда келтиришга тўғри келди.

Биринчи суҳбатдошимиз хоразмлик Гули деган аёл шундай ҳикоя қилади:

— Оилалиман. Икки фарзандим бор. Турмуш ўртоғим оила боқишга уқувсизроқ бўлгани учун ўзим тижорат билан шуғулланишимга тўғри келди. Ҳафтада бир марта Тошкентга келиб кетаман. Бу ерда доимий мижозларим бор. Мен у ёқдан гилам олиб келаман, улар Тошкентда мени кутиб олишади...

— Эрингиз бунга қандай қарайди, — деб унинг сўзини бўлиб савол бераман. — Ҳар ҳолда узоқ йўл, ҳар хил одам учрайди.

Мен сўзимни тугатмай туриб, Гули қаҳ-қаҳ уриб кулиб юборди. Унинг кулишида ҳам қандайдир чапани бир оҳанг бор эди.

— Биринчидан, — деб сўз бошлади у, — мен ўзимга ишонаман. Қадримни яхши биламан. Иккинчидан, эрим тижоратни бошлаган кезларимда оз-моз тихирлик қилгандай бўлувди. Энди кўникиб қолди. Ёмонми, кеча-ю кундуз уйда осмонга қараб ётса-ю, егани олдида, емагани ортида бўлса... Қолаверса, бозорма-бозор юрадиган аёлларнинг сиз ўйлагандек ёмонлик қилишга вақти бўлмайди. Тушундингизми?..

Йўқ, мен суҳбатдошимнинг кўнглига тегадиган гап қилмоқчи эмас эдим. Бозорчи аёллар эгри йўлга юради, деган фикрдан ҳам мутлақо узоқман. Мени баъзи бир аёллар нега шаҳарма-шаҳар кезиб юрибди-ю, эр уйда бемалол ётибди, деган савол ташвишлантиради.

Мазкур саволга самарқандлик Дилором қуйидагича жавоб берди:

— Менинг ҳам оилам, фарзандларим бор. Биз эрим билан бир-биримизни жуда яхши тушунамиз. Демоқчиманки, у киши мени рашк қилмайди. Ишонади.

Дилоромдан "Нега энди турмуш ўртоғингизнинг ўзи тижорат билан шуғулланмайди", деб сўрадим.

— У киши шаҳарма-шаҳар юришдан уялади, — деб жавоб берди у.

Шу ўринда суҳбатимизга ўзини фарғоналик Хумора деб таништирган жувон аралашди.

— Мана, сиз ўзингиз ишласангиз керак. Ишлаганингиздан кейин, албатта, маош оласиз. Бизда эса иш йўқ.

Хумора гапираяпти-ю, унинг оғзидаги ўттиз иккита тилла тиши кўзни олади. Бармоқлари ва бўйнидаги тиллолари ҳам унинг иқтисоддан қийналиб қолганидан далолат бермайди. Шунинг учун унинг сўзини бўлиб, яна савол бердим:

— Кечирасиз-ку, кийим, тақинчоқларингизга қараганда, жуда иқтисоддан қийналиб қолганга ўхшамайсиз. Турмуш ўртоғингиз нима иш қилади?

— Ўзингиз эшитдингиз, бошқаларнинг эридек менинг эрим ҳам "йўл"даги пайтимда болаларга қарайди. Мен уйда дам олган кунларим у киши "Нексия"мизда водийдан Тошкентга одам ташийди. Нима, тирикчиликнинг айби борми?..

Албатта, тирикчиликнинг айби йўқ. Тижоратчи опа-сингилларимнинг бировини бўлсин, айблай олмайман. Менга бунда ҳеч қандай асос ҳам йўқ.

Хуллас, яна суруштирувимни давом эттиришимга тўғри келди. Энди бирор-бир тижоратчи аёлнинг турмуш ўртоғи билан гаплашиб кўришга аҳд қилдим. Шундай оила ҳам осонгина топила қолди. Аёли Россиядан упа-элик олиб келаркан, эри уни уйида кўтарасига пуллар экан. Тижоратчи сифатида ўша оилага ташриф буюрдик. Эшикда бизни барваста эркак кутиб олди. Кўринишидан тоғни талқон қилгудек, лекин олдига аёлларнинг пешбандини тақиб олган. Болаларга овқат пишираётган экан. У киши бизга кўрсатаётган маҳсулотлардан танлаган бўлиб, саволга тутдим.

— Янгангиз сафарга кетганига неча кун бўлди?

— Уч-турт кун бўлиб қолди, шекилли, — дея бепарво жавоб қайтарди эркак.

— Неча кунда қайтади, — дея яна саволни давом эттирдим.

— Энди узоқ йўл, аниқ бир нима деб бўлмайди. Ишқилиб, ҳафта-ўн кунда келиб қолар...

Мени бу хонадонга бошлаб борган дугонамга сўз берганимга қарамасдан, сўзамоллигим тутиб кетди. У кишидан турмуш ўртоғини нима учун шундай узоқ юртларга ёлғиз юборишини сўрадим. Рашк қилиш-қилмаслиги билан қизиқдим. Биласизми, кетма-кет бераётган саволларимни эшитиб, ҳозир жаҳли чиқиб, ҳайдаб солса керак, деб ўйлагандим. У эса пинагини ҳам бузмади. Жавобини эшитиб, бу ерга келганимга афсусланиб кетдим.

— Менга қаранг, синглим, — деди у. — Агар мол олмоқчи бўлсангиз, марҳамат, танлаб олинг. Хотиним ҳақида бирор ёмон гап олиб келган бўлсангиз, айтиб ўтирманг, барибир ишонмайман. Биз у билан келишиб олганмиз. Ортиқча "деди-деди"ларга тоқатим йўқ. Мана шу тижоратнинг орқасидан ёмон яшамаяпмиз. Ҳовлимизни кўриб турибсиз, унча-бунча одамнинг ҳаваси келади. Машинамиз ҳам энг сўнгги модада. Бунинг устига яп-янги. Уч-тўрт сўм ортиқча жамғармамиз ҳам бор. Болаларимиз ҳали ёш бўлса ҳам, уларга уй-жой қилиб қўйдик. Нимаси ёмон бунинг? Бу ёғи бозор иқтисоди деган гаплар бор. Қолаверса, узоқ йўлда ҳар хил машмашалар бўлади. Бундай вазиятларда эркак кишига нисбатан аёл кишининг ноз-карашмаси кўпроқ қўл келади... Ахир, ота-боболаримиз ҳам тирикчиликнинг айби йўқ, деб айтиб кетганлар-ку...

Буни қарангки, бир-бирини умуман танимайдиган эркак ҳам, аёл ҳам тирикчилик ҳақида бир хил фикрлайди. Уларнинг назарида, тирикчилик дегани пул, мол-дунё, янги машина-ю яна алламбалолар. Тўғри, тирикчиликни-ку, айби йўғ-а, лекин тагида машинаси, данғиллама ҳовли-жойи, қўша-қўша тилла тақинчоқлари бор аёл ва энг сўнгги модадаги яп-янги машинани миниб юрган эркак иқтисодий қийинчиликлардан нолиб ўтиришса, эриш туюлар экан одамга.

Майли, бу масалада хулоса қилиш ҳар кимнинг виждонига ҳавола. Мен бошқа нарса ҳақида фикр юритмоқчи эдим. Нимагадир кейинги пайтларда айрим эркакларимиз ўз йигитлик ғурурларини бойликка алмашиб қўймаяптилармикан? Мақоламиз бошида ҳам бир пайтлар боболаримиз аҳли аёлларини бегона кўзлардан рашк қилишган дедик. Бугун айрим эркакларимизнинг томирларида ғуруру ори, шаън-шавкатини ҳамма нарсадан баланд қўядиган боболарнинг қони оқмаяптими? Агар боболарининг қони оқаётган экан, нега улар уйда бола боқиб, аёлларини бозорга чиқараяптилар?

Яна қайтариб айтаман, мен тижоратчи аёлларимиз ҳақида ёмон фикрда эмасман. Уларнинг орасида ҳалол, ўз уй-жойи, рўзғори, турмуш ўртоғига садоқатли, вафодор аёллар жуда кўп.

Лекин аёлнинг ўрни, энг аввало, оилада, фарзандини тарбиялашда эмасми?!

Хуллас, менинг айтадиган гапим битта. Оилада ҳам, кўча-кўйда ҳам, эркакнинг ҳам, аёлнинг ҳам ўз ўрни бўлиши керак. Аёл зоти оғир қопларни кўтариш учун эмас, бозорма-бозор кезиш эмас, балки бола тарбиясидек муқаддас вазифани бажариш учун яратилган. Сиз Ватанга садоқатли ўғил-қизларни вояга етказиш учун кераксиз. Шарқда рўзғор ташвиши, бозор-ўчар ҳамиша эркаклар зиммасига тушган. Уларнинг қўлидаги ишни тортиб олишга ҳаракат қилманг.

Сайёра САЛАЕВА,
журналист

Инсон табиатида эзгу хислатлар билан биргаликда хунук одат, номақбул феъл-атвор ҳам мавжудки, шулардан бири ёлғончиликдир. Баъзан бу ҳақда гап кетганда, биз кимдир ёлғон гапирган бўлса, хўш, шунга нима қилибди, дея эътиборсиз қараб қўямиз ёки ортиқча аҳамият бермаймиз. Ҳолбуки, бу хусусда чуқурроқ мулоҳаза юритсак, биз унчалик назарга илмаётган бир оғиз ёлғон бошқа бир инсон тақдирини остин-устун қилиб юбориши мумкинлигини жиддий ўйлаб кўрмаймиз.

ИЛЛАТЛАР ДОЯСИ

Ёлғончилик — жуда хунук одат. Кимки бир марта ёлғон сўзлаганини билиб қолсак, дарҳол ундан юз ўгирамиз ва у билан бошқа алоқа қилмасликка ҳаракат қиламиз. Чунки оғзи куйган қатиқни ҳам пуфлаб ичади, деганларида шунга ўхшаш ҳолат ҳам назарда тутилган бўлса керак. Ёлғончини ҳеч ким ёқтирмаслиги аниқ. Лекин баъзида ўзимиз ҳам билиб-билмасдан ёлғон ишлатиб қўйганимизни ва ҳатто бу нарса муомала тарзимизга қайсидир даражада "ўрнашиб" қолганини пайқамаймиз.

Бинобарин, ёлғон тилга ўз-ўзидан чиқиб қолмайди. Ана шу ёлғонни инсон бирон манфаат ёки шунчаки кўнгилхушлик, завқланиш учун ҳам тўқиб чиқариши мумкин. Мисол тариқасида келтирадиган бўлсак, ҳали оқу қорани фарқлай олмайдиган ёш болани алдаш орқали, яъни "ҳиқиллаши"ни ўчириш мақсадида у ё бу нарса ваъда қилинади. Ёш бола ҳам унга қизиққанидан дарҳол харҳашасини бас қилади ва бошқа нарсага овунган пайтда берилган ваъдани унутиб юборади. Кўпгина ота-оналар болани шу тахлит овунтириш ҳам ёлғон ва алдовнинг бир тури экани, бу эса аста-секин тарбияга салбий таъсири борлигини чуқурроқ ўйлаб кўрмайди. Чунки ёш бола ҳали ҳар қандай сўзни тўғри, самимий ва ишонган ҳолда қабул қилади. У ҳали ғайирлик, ҳийла-найранг ва ёлғон ваъланади. Ҳали тоза ва масъум табиатли ёш бола тасаввурида ўзи кўрмай турган одамни алдайвериш мумкин экан-да, деган нотўғри тасаввур пайдо бўлади. Бу одат аста-секин кўникмага айланиб, бора-бора боланинг хулқ-атворига ҳам таъсир қилмасдан қолмайди. Қарабсизки, бир куни боласининг ўзи ҳам ёлғон тўқиб, ҳеч қандай хижолат чекмасдан бошқа бировни алдайдиган қилиқ чиқаради. Буни дан нима эканини фаҳмлай олмайди. Бунинг шунчаки алдов экани ва унинг моҳиятида ёлғончилик мавжудлигини қаердан ҳам биларди дейсиз. Бир файласуф ёзувчи: "Одамга болаликдан сингдирилган одатлар ёш дарахт танасига ўйиб ёзилган ҳарфларга ўхшайдики, улар дарахт билан бирга ўсади, вояга етади ҳамда дарахтнинг таркибий қисмига айланиб кетади", — деган экан. Демак, ёшлик даврида кўниктирилган ҳар қандай яхши одат ҳам, ёмон одат ҳам бир умр боланинг хотирасига муҳрланиб қолади. У шу ҳолда ўсиб улғайгандан кейин энди табиатида ўрнашиб қолган одатлардан воз кечишга ўзида куч-ирода топа олмайди. Шунинг учун ҳам ота-оналар кўпроқ боланинг илм олишига шарт-шароит ва қулайлик яратиб беришларидан олдин унинг хулқ-атвори билан алоҳида қизиқишлари лозим. Ҳозирги ҳаётимизга назар ташласак, айрим оилаларда бунга етарли қадар эътибор қилинмаслигидан ота-оналарнинг ўзлари фарзандларини ёлғонга ўргатиб қўйганини билишмайди. Оддий мисол келтирадиган бўлсак, бирор таниш уйга йўқлаб келса ёки телефон орқали сўраса, мабодо у кишини унчалик хушланмаса, боласини олдига чақириб, мени уйда йўқ, деб юбор, ҳали ишдан келганлари йўқ, демоқни тайинлашади... ота-онаси сезиб қолса, сен ёлғон гапиришни қаердан ўргандинг, фалончининг боласига қўшилдингми, дея унга қаттиқ танбеҳ беришади ёки қулоғидан тортиб жазолаган бўлишади. Бола ҳали ёлғон билан рост сўзни бир-биридан фарқлаб оладиган даражада ақл-фаросат эгаси бўлмагани боис ота-онаси ҳузурида лом-мим демай бошини эгиб тураверади. Шу ўринда таъкидлаб қўйиш жоизки, ота-она ҳар доим тўғри ва ростгўй бўлса, бола ҳам тўғри ва ростгўй бўлиб улғаяди, аксинча, ота-она ёлғон ва алдовдан ўзини тиймаса, бола ҳам ёлғончиликни қойилмақом қилиб бажаради. Чунки оилавий муҳитда ёлғончилик оддий одатга айланган бўлса, на ота, на она бунга жиддий эътибор бермаса, бола ҳам дарҳол уни ўзлаштириб олиши табиий. Бундан ташқари, айрим ишхоналарда ҳам шунга ўхшаш ҳолатни кузатиш мумкин. Ёнма-ён ўтирадиган ҳамкасабалар таниши қўнғироқ қилиб қолса, тўғридан тўғри мени йўқ деб айтинг, ҳозиргина ташқарига чиқиб кетди ёки фалон жойга кетган эди, деган тусдаги жавоб бериш одатий ҳолга айланиб қолган. Буни ҳам муомала тарзимизга сингиб кетган ёлғончиликнинг оддий ва оммавий турларидан бири десак, хато бўлмаса керак. Биринчидан, ўзимиз ўзимизни ёлғон тўқишга одатлантирсак, иккинчидан, ўша таниш ҳақига хиёнат қилиб қўйганимиздан хижолат чекмаймиз.

Бир ҳадиси шарифда: "Ёлғончиликдан сақланинглар! Чунки ёлғончилик фужур ишларга йўллайди ва фужур эса жаҳаннамга олиб боради", — дейилганидан ҳам ёлғончилик оқибатида инсон ҳаёти учун оғир ҳолат юзага келишидан огоҳлантириш мавжуд эканлигини билиб олиш унчалик қийин эмас. Ваҳоланки, фисқ-фужур инсон табиатини издан чиқарадиган ёмон ва хунук амаллар сирасига кириб, бундан ёлғончи кишигина эмас, балки унинг ён-атрофида бирга яшайдиганлар ҳам зиён кўради. Бир киши Пайғамбар алайҳиссаломдан: "Ё Расулаллоҳ! Мўмин киши қўрқоқ бўладими?" — дея сўрабди. У киши "Ҳа", дебдилар. "Мўмин киши бахил бўладими?", — дебди тағин у. Бунга ҳам "Ҳа", деб жавоб қилибдилар. "Мўмин киши ёлғончи бўладими?" деб сўраганда "Йўқ", деган эканлар. Демак, имон-эътиқодли ва виждонли киши қўрқоқ ва бахил бўлиши мумкин экан-у, лекин ҳеч қачон ёлғончи бўлиши мумкин эмас экан. Фақат айрим ҳолларда мўмин кишига ҳам ёлғон қўллашга изн берилган. Бинобарин, уруш пайтида ҳарбий ҳийла мақсадида бирон-бир ёлғон тўқиши ва иложи бўлса, буни душман орасига тарқатиши, икки мўмин киши ёки эр-хотин бир-биридан аразлашиб қолган бўлса, шуларнинг орасини ислоҳ қилиш ниятида яхши гап айтмаган бўлсаям, сен тўғрингда фалончи яхши гап айтди, дея ёлғондан гувоҳлик беришини ёлғончиликка киритмаслик керак, дейилган. Бундан ташқари ҳолатларда ёлғонни тилга олиш умуман жоиз эмас. Шу орқали келажакда авж олиши мумкин бўлган низо-жанжалнинг олдини олинган бўлади. Бир файласуф шундай деган экан:

"Агар ёлғон ҳам ҳақиқат сингари бир хил бўлганида-ку, аҳволимиз анча енгиллашарди. У ҳолда биз сўзлаётган одамнинг гапини тескари тушуниб қўя қолардик. Лекин ҳақиқатнинг акси бўлган ёлғоннинг минглаб қиёфаси мавжуд, унинг ҳад-чегараси йўқ".

Ҳақиқатдан ҳам, ёлғон турли тус ва қиёфага кириб, асл шаклини доимо ўзгартириб туради. Шундай қилинмаса, ёлғончига ҳеч ким эътибор бермай қўяди ва унинг ёлғондан тўқилган тўрига ақли расо одам илиниши мушкул. Айниқса, бозорга у-бу нарса харид қилишга кирганда арзимас фойда кўриш илинжида кўзингизга тик қараб ёлғонни сувдай ичаётган айрим сотувчиларни учратиб қоласиз. Лекин у ёлғончилик билан фақат ўзини алдаётганини ҳеч ўйлаб кўрармикан?

Инсон ёлғончилиги билан ҳеч қачон барака топмаган. Бу исботини топган ҳақиқат.

Бобомурод ЭРАЛИЕВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Mushohada

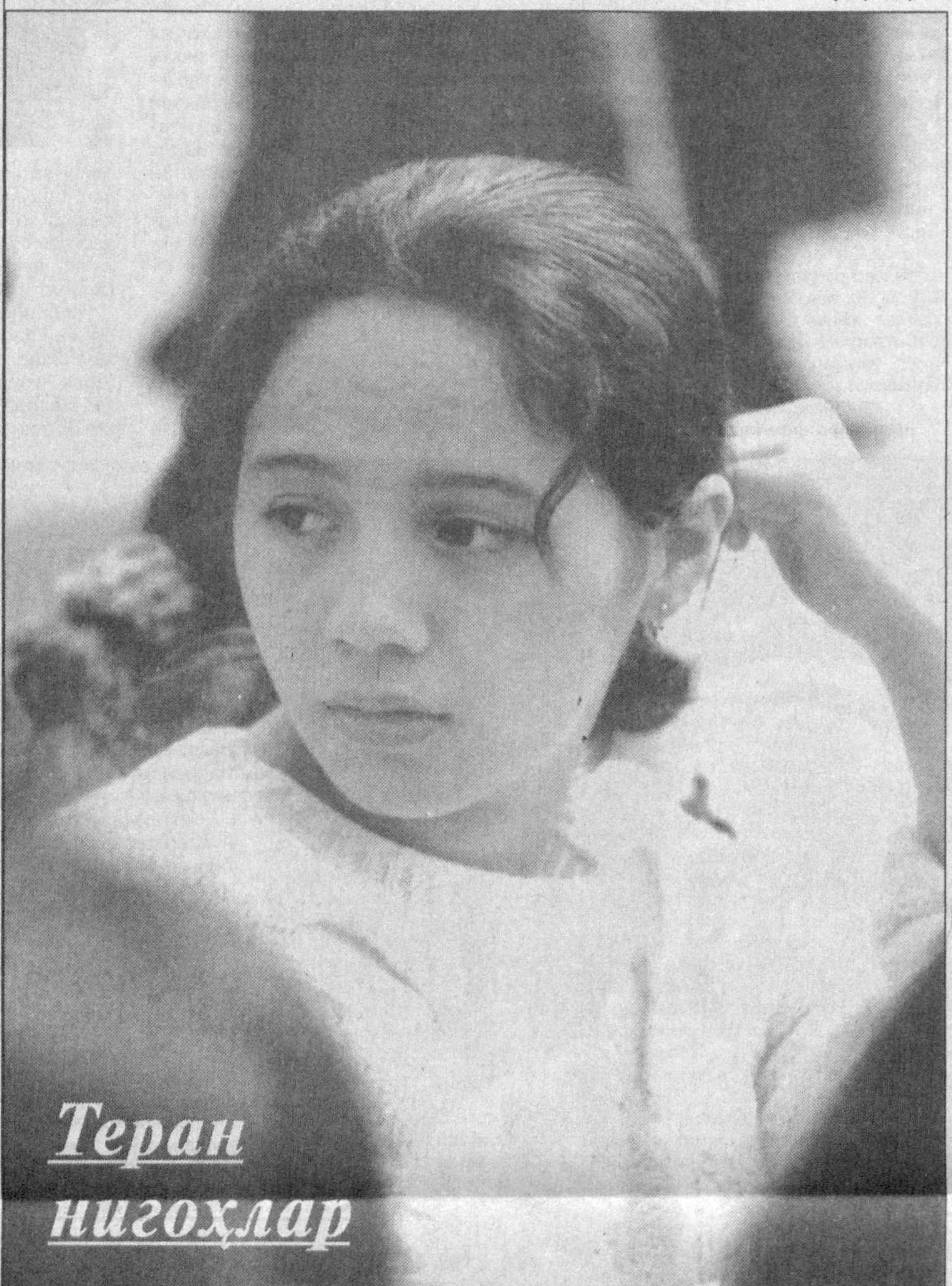

Теран нигоҳлар

КЕЛИНГ, КУЛИШАЙЛИК

Икки киссавур ўзаро суҳбатлашмоқда.

— Бизда ёмонлар кўпайиб кетди-да!

— Нега ундай деяпсан?

— Кеча кўринишидан туппа-тузук кишининг чўнтагига тушгандим. Ярамас қўлимдаги узугимни олиб қўйибди.

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЭНГ ЙИРИК ВА УНИВЕРСАЛ БАНКЛАРИДАН БИРИ

ХАЛҚ БАНКИ

DAVLAT - TIJORAT XALQ BANKI · STATE COMMERCIAL PEOPLE-BANK · BANK

Барча юртдошларимизни 1 октябр — Ўқитувчилар ва мураббийлар куни билан самимий муборакбод этади ва...

...ўзининг янги, манфаатли шартларидаги "Тантана", "Фахрий" ва "САРМОЯ ПЛЮС" омонатларини таклиф этади.

"ТАНТАНА" қисқа муддатли, ютуқли омонатига пул маблағлари 90 кун муддатга қабул қилиниб, йиллик 25 фоиз миқдорида даромад тўланади. Сиз омонатингизга ҳисобланган фоизли даромадларни олиш билан бирга 1000 сўмдан 2 000 000 сўмгача бўлган мингдан ортиқ пул ютуқлари совриндорлари бўлиш имкониятига ҳам эгасиз.

Ютуқ эгалари жорий йилнинг декабр ойи биринчи 10 кунлигида аниқланади.

"ФАХРИЙ" — 1 йил муддатли жамғариладиган омонатига пул маблағлари фахрийлар ва нафақахўрлар номига қабул қилиниб, йиллик 30 фоиз миқдорида фоиз даромадлари тўланади. Ҳисоб варақаси бўйича кирим ва чиқим операциялари чегараланмаган миқдорда амалга оширилади.

"САРМОЯ ПЛЮС" — жамғариладиган омонатига пул маблағлари 6 ой муддатга қабул қилиниб, йиллик 28 фоиз миқдорида фоиз даромадлари тўланади. Омонатдаги пул маблағларига ҳисобланган фоиз даромадлари ҳар ойда омонат қолдиғига қўшиб борилади ва келгуси ойда янги омонат қолдиғига нисбатан фоизлар ҳисобланади.

Омонатларга пул маблағлари Халқ банкининг барча бўлимлари ва шоҳобчалари орқали қабул қилинади.

ХАЛҚ БАНКИ – АҲОЛИ ОМОНАТЛАРИНИНГ САҚЛАНИШИ ДАВЛАТ ТОМОНИДАН КАФОЛАТЛАНГАН ЯГОНА БАНКДИР!

ХАЛҚ БАНКИ – СИЗНИНГ ОИЛАНГИЗ БАНКИ!

Jurnalist tekshiruvi

КАЛАВАНИНГ ИККИ УЧИ

(Давоми. Боши учинчи бетда.)

Бўлим жорий йиллик таъминот режасини тўлиқ адо этган. Йўлларни таъмирлаш йиллик режаси ҳам йил охиригача бажарилиши мумкин. Аммо капитал қурилиш борасидаги режалар аро йўлда қолиб кетган. Бажарилиши лозим бўлган 111 миллион сўмлик ишларнинг бор-йўғи 460 минг сўмлик қисми уддаланган, холос.

Мазкур бўлим хизмат кўрсатадиган ҳудудда йўлнинг қопламасида чуқурчалар, катта-кичик дарз кетишлар ниҳоятда кўп экан. Йўл қопламасида ҳосил бўлган чуқурчалар ва қоплама четларини таъмирлаш ишлари пайсалга солинмоқда. Бажарилган ишнинг сифатидан эса кўнглингиз тўлмайди. Бу ҳол ўз навбатида автоуловлар қатновида қийинчилик туғдириши табиий.

Ҳududдан ўтувчи автомобил йўлнинг аҳволига холис баҳо беришни сўраб Пахтачи тумани йўл ҳаракат хавфсизлиги катта нозири, милиция майори Актам Хидиров ҳузурига кирдик.

— Ишчиларнинг куйинганларича бор, — деди А.Хидиров. — Улар шофёрлардан йўлнинг нобоплиги учун таъна-дашном эшитишяпти. Айниқса, йўлнинг 136-146 километр масофа оралиғида аҳвол анча ёмон. Йўлдан фойдаланиш бошқармаси ва йўл

бўлими раҳбари ҳамда мутахассисларига йўлларни сифатли таъмирдан чиқариш ҳақида ёзма кўрсатмалар берганмиз.

Йўл қуриш — савоб иш. Зеро, йўл узоқни яқин қилади. Шунингдек, равон йўллар транспорт харажатларини камайтиради. Автоуловлар воситасида турли кўнгилсиз ҳодисалар юз беришини камайтиради. **"Автомобил йўллари тўғрисида"**ги Қонун талабларидан келиб чиқиб айтганда, автомобил йўллари ҳам халқимиз бойлиги ҳисобланади. Шундай экан, автомобил йўлларини таъмирлаш ишлари замон талаблари даражасида ташкил этилмоғи лозим.

Ўзбекистон Автомобил йўлларини қуриш ва фойдаланиш акционерлик концернининг 1993 йил 20 сентябрдаги 18-К рақамли "Автомобил йўлларини асрашнинг кечиктириб бўлмайдиган чоралари тўғрисида"ги кенгаш қарорида йўлларни сақлаш ва фойдаланишнинг муҳим жиҳатлари кўрсатиб берилган. Қарорнинг иккинчи бандида "Автомобил йўлларини асрашда энг асосий бўғин "Йўл бўлими" деб белгилансин" дейилган. Бундан ташқари, қарорда йўл бўлимининг вазифалари ҳам аниқ кўрсатилган. Унга кўра, йўлнинг қатнов қисми равонлигини таъминлаш, йўл ва йўл иншоотлари техник ҳолатини мунтазам ҳолатда сақлаш, йўл жиҳозлари ҳамда белгиларининг тунда ҳам кўринарли бўлишини ташкил қилиш, кундалик ва доимий йўл патрул назоратини амалга ошириш сингари кўплаб юмушлар йўл бўлими зиммасидадир.

Энди ўзингиз айтинг: Р. Хўжақулов бошлиқ йўл бўлими ишчилари бу каби вазифаларни қандай бажаради? Икки йилдан бери бир жойда турган трактор, бир кун юрса, икки кун "дам оладиган" транспорт воситалари билан ишлаш мумкинми? Шу ўринда калаванинг бир учи шунга келиб тақалмаяпдими?

Дарвоқе, калаванинг иккинчи учи ҳам бор. У Каттақўрғон туман йўллардан фойдаланиш бошқармасининг ўз қарамоғидаги умумфойдаланув автомобил йўллари ва йўл иншоотлари, кўприклар, йўл ўтказгичларни 287-сонли йўл бўлимига назорат этиш ҳамда фойдаланиш учун топшириш ҳақидаги шартномада акс этган. Кўриниб турибдики, айбни бировдан қидириш калавани чувалтираяпти. Агар бунга барҳам берилса, муаммо ўз ечимини топиши шубҳасиз. Зеро, "қарс" ҳар доим икки қўлдан чиқади дейдилар.

Абдуҳамид ХУДОЙБЕРДИЕВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

1996 йилнинг январидан нашр этилади

ИНСОН ва ҚОНУН

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

МУАССИС: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ

1998 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00141-рақам билан рўйхатга олинган

Бош муҳаррир: Шодиқул ҲАМРОЕВ

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:

Бўритош МУСТАФОЕВ
Пўлат САМАТОВ
Хуршид СОДИҚОВ
Эркин ҚУДРАТОВ
Аслиддин БОЛИЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Шуҳрат ФАЙЗИЕВ
Ғафур АБДУМАЖИДОВ
Ислом ҲАМРО
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Холли НОРБОЙ
Нормейли НОРПЎЛАТОВ

Индекс: 646882

«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмида, офсет усулида «Шарқ» нашриёт матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй.

Буюртма Г-921. Тиражи — 10.000.

Босишга топшириш вақти - 21.00

Топширилди - 22.30

Навбатчи: Бобомурод РАЙИМОВ

Саҳифаловчи: Жаъфар ЖАББОРОВ

Компьютер операторлари: Мадина АБДУЛЛАЕВА, Дилноза ШОКИРОВА

МАНЗИЛИМИЗ:

700047, Тошкент шаҳри, Сайилгоҳ кўчаси-5.
Тел: 132-14-18 (умумий бўлим), 133-70-65, 133-84-50

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин. Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.